

ԽՐԴԱ

ԼԵՐԱԳԻՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ
ԲԱՆԱԽՐԵԿԱՆ
ՊՐԵՍԱ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱՆԵՍԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ
Ի.Ղ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1950

—= Ս Ի Ո Ն =—

ԻՊ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2013

1950

≡ ՅՈՒՆՈՒԱՐ ≡

ԹԻԻ 1

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՄԱՆՈՐ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴ

Օրերը որոնք մեր երէկը կազմեցին և որոնք մեր վաղը պիտի ըլլան, կը ներկայանան նորէն ծանր մտահոգութիւններու և անակնկալներու հանդէսով: Ոչ դուշակ, ոչ ալ ողբասաց կ'ուզենք ըլլալ, սակայն մարդկութեան առջև պարզուող մղձաւանջը կը շարունակէ մնալ սեւ, բոլոր բարի հաւանականութիւնները կը մոայլունին ու կը թնջուկունին նորանոր տագնապներով: Ազգերու և ժողովուրդներու շահերն ու հետապնդումները այնպէս դասաւորուած են այսօր, որ խաղաղութիւնը եթէ ոչ անվերապտանելի, գէթ շատ հեռու կը թուի ըլլալ:

Պատմութիւնը նոր փուլերու առաջնորդել ուզող միտքերը կրնան ոսկի հեռանկարներէն խօսիլ, իրողութիւն այն է որ տիրապետութեան և շահու կիրքը օրէ օր աւելի ամեհի կը դառնայ: Աշխարհի հզօրները ոչինչ կ'ուզեն զիջիլ իրենց փառքէն, ոսկիէն և փարթամութենէն, իսկ կորսնցնողներն ու զրկուածները չեն կրնար հաշտուիլ իրենց սահմանուած տխուր իրականութեանը հետ:

Այս անհաշտ ու տրտում իրականութեան առջև որ դարբերուն է և բոլոր ժամանակի մարդկութեան, շուարած կը մնայ Աւետարանի բարոյականը, և «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» պատգամը նորէն կը մնայ բարձրութեանց մէջ օրօրուող քաղցր աւաշ մը, առանց կարենալ իջնելու աշխարհի վրայ:

Նոր Տարւոյ առաւօտը նոր յոյսերու խորհրդանիշ արեւածագով, հեռաւոր լոյսերու հետ, դառն ժպիտ մը միայն կը ծաղկեցնէ մեր շրթներուն, ու մենք իզուր կը փորձենք մոռնալ անցեալի ու ներկայի տխուր կողմերը, հաւկառակ նոր Տարին դիմաւորելու մեր աւանդական պատրաստակամութեան:

Մեր ճակատագիրը կ'ուզէ որ սփիւռքը այս տագնապներու ծիրին մէջ տակաւին շարունակէ մնալ, աշխարհի բոլոր անկիւններուն մէջ, դժուարութիւններու, պայքարի և անպատեհութեանց ընդմէջէն: Հատուածական անհանդուրժողութիւններ և պայքարներ, յարանուանական մեղադրանքներ և ճիղճ հաշիւներ, անմիտ յոխորտանքներ կը շարունակեն մթազնել մեր կեանքը, որ այնքան պէտք ունի փոխադարձ հասկացողութեան և համերաշխ զգացումներու:

իրարու դործ արգելելու, զիրար չէզոքացնելու և տապալելու համար վատնուած ուժերը, կորսուած պատեհութիւնները եթէ կիրարկուէին զրական նպատակներու համար, շատ բան պիտի շահեցնէին մեզի: Որքա՛ն փափաքելի պիտի ըլլար, մանաւանդ այս օրերուն, եթէ ունենայինք կարելի տրամադրութիւնը, մարդկօրէն և հայօրէն քննելու և լուծելու մեր առջև դրուած մեր ազգային կեանքէն բխող այն հարցերը, որոնք այնքան պէտք ունին լուրջ և զիտակից գննութիւններու: Պէտք չէ առիթներ ստեղծել մեր ցեղային հաւաքական կորովը քայքայող արարքներու և անոր խղճմտանքը պղտորող առիթներու:

Պիտի ուզէինք որ աշխարհի չորս ծագերուն նետուած մեր ժողովուրդի բեկորները, այս օրերուն մանաւանդ ունենային մեր մեծ պապերու նկարագրի ամենէն սրտապնդիչ զիծը, ողջմտութիւնը, պարզել կարենալու այնպիսի գործունէութիւն մը որ նպատակ ունենար միայն մեր ազգային շահը հետապնդելու: Աշխարհի և Միջին Արեւելքի ամէն օր պարզուող կացութիւններու առջև պարտինք մեզի կանչել մեր դարաւոր իմաստութիւնը: Անծանօթ չեն մեզի պայմաններն ու անոնց ծնունդ տուող կողմերը, ու մենք գիտենք թէ արեւելքի, ինչպէս արեւմուտքի մէջ, ինչպէս կը ստեղծուին կնճիռները, թափ կ'առնեն զգացումները, և մանաւանդ ինչ միջոցներով կ'արտայայտեն անոնք իրենք զիրենք:

Ճիշդ է թէ մեր փոքրիկ համայնքները ցրուած ի սփիւռս աշխարհի, ի վիճակի չեն մասնակի և ինքնայատուկ քաղաքականութիւններ վարելու, սակայն այդ չի նշանակեր թէ մենք ամէն հովի առաջատու բացող, ամէն ձայնի և պատեհութեան ընդառաջող պատեհապաշտներ պարտինք ըլլալ: Մեր նախնիք արեւելեան ամպին համար ալ պատրաստ ունէին միշտ հովանոց. պէտք չէ վստահիլ այսօրուան արեւին, մոռնալու չափ անձրեւը որ կրնայ թափիլ երկինքներէն, մեր չսպասած վայրկեաններուն:

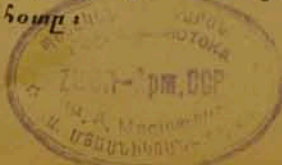
*

Այս ընդհանուր մտածողութեանց մէջէն մեր աչքին պարզուող ամենատխուր և մօտ պատկերը Պաղեստինի հայութեան ողբերգութիւնն է որ հանգոյց առ հանգոյց կը շարունակուի, յուսահատութեան մատնելով ամենէն կորովի հոգիներն անգամ:

Աղէտը վերջ չէ գտած, և կը շարունակուի նոյն թափով: Թէև կեանքի սպառնալիքը մեղմացած է մասամբ, սակայն Պաղեստինի հորիզոնները կը մնան մռայլ և անարև: Կեանքն ու շարժումը դադրած է ամենուրեք: Մեր ժողովուրդի մէկ հոծ մասը կը շարունակէ տակաւին մնալ վանքի պարիսպներէն ներս, իսկ ստուար մաս մը, տնազուրկ և անգործ, կը շարունակէ քաջքշելու իր կեանքը: Անդր-Յորդանանի և արտասահմանի մշուշներուն մէջ, սպասելով լաւագոյն օրերու խոստումին:

Տազնապի առջև է կեցած նոյնպէս Ս. Աթոռը: Պաղեստինի այս աղէտը շուրջ երկու տարիէ ի վեր զրկած է զինուորեալ Ուխտս կալուածական ու ելու-մտային իր բոլոր միջոցներէն: Այս տխուր պատկերը աւելի կը մթաղանէր եղբրական և անակնկալ մահովը Ս. Աթոռոյս Գահակալին, որ ըրաւ իր կարելին պահպանելու այս դարաւոր ժառանգութիւնը և մնուցանելու անոր կամարներուն ապաւինած իր տառապեալ հօտը:

1936 թ ա հ

162-38

Ձենք կրնար հոս չյայտնել մեր ջերմ երախտագիտութիւնը արտասահմանի մեր մարմիններուն և համայնքներուն, որոնք հայու վայել կեցուածքով դիմաւորեցին և տակաւին կը շարունակեն դիմաւորել մեր կարիքները: Երախտագիտութեան մեծագոյն բաժինը կը պարտինք Հ. Բ. Ը. Միութեան, ազգին կարիքներուն միշտ հաղորդ և օժանդակ այդ «փոքրիկ հանրապետութեան», որուն սփոփարար ձեռքին շատ բան կը պարտի Ս. Յակոբեանց Ուխտը և անոր կամարներուն ապաւինած Պաղեստինահայութիւնը:

Շնորհակալութիւն ի սրտէ Ամերիկահայութեան եղբայրական օժանդակութեան, և եզրպտոսի ու Պաղտատի մեր պատուական ազգայիններուն մասնաւորաբար, որոնք անտարբեր չմնացին իրենց հարազատներու աղաղակող պէտքերուն առջև, և փութացին մխիթարութեան առիթը հանդիսանալ Պաղեստինի աղէտահար հայութեան: Շնորհակալութիւն վերջապէս բոլոր անոնց որոնք ըրին իրենց կարելին մեր կարիքներուն հանդէպ, և հայ հոգիով ու պարտականութեամբ շարժեցան օգնութեան կարօտ իրենց Պաղեստինի եղբայրներուն հանդէպ:

Մեր եղբայրական շնորհակալութիւնը փրանսայի, Անգլիոյ, Լիբանանի և Սուրիոյ մեր համայնքներուն, ինչպէս նաև այն բարձր անձնաւորութիւններուն, որոնք ըրին իրենց կարելին որպէսզի Հայ Երուսաղէմը ունենայ իր կարելի նիւթական ապաւէնը: Աստուծոյ կարգին մեր խորին շնորհակալութիւնը նախ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին, Կիլիկիոյ Վեհ. Հայրապետին, Ամերիկայի առաջնորդ Տիրան Եպիսկոպոսին, Եզրպտոսի առաջնորդ Մամբրէ Արքեպիսկոպոսին, Պաղտատի նախկին առաջնորդ Ռուբէն Արքեպիսկոպոսին, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոսին, Զարեհ Եպիսկոպոսին, և վերջապէս բոլոր անոնց որոնք կատարեցին իրենց եկեղեցականի և հայու պարտքը:

Ու ամենէն վերջ մեր խորին երախտագիտութիւնը Ս. Աթոռոյս պատուական բարեկամին ու բարերարին Վսեմ Գալուստ Կիւլպէնկեանի, որ իր տոհմին յատուկ բարեգործելու արուեստով մը պիտի հասնէր Ս. Աթոռոյ պէտքին, իր առատաբաշխ նուիրատուութիւններով, ազնուական վեհութեամբ, որ կնիքն է իր նկարագրին:

Վստահ եղէք թէ Ս. Աթոռ զրկուած իւրաքանչիւր ձեր լուծման երբ կը փրկէ մանուկ մը, կը յուսադէ ծեր մը, կը հագուեցնէ մերկութիւն մը, եւ գերեզմանէն ետ կը կանչէ ձեր հարազատներէն մին, կը հարիւրապատկուի իր արժէքին մէջ: Տէրը թող վարձահատոյց ըլլայ բոլոր անոնց՝ որոնք ետ չդառնուցին մեր իրենց կարկառած ձեռքը:

Աղէտն ու կարիքը դժբախտաբար կը շարունակուին նոյն թափով: Երախտապարտ և շնորհակալ ենք ցարդ եղածին համար, սակայն մեր ճակատագիրը կը ստիպէ մեզի կրկնել մեր խնդրանքը արտասահմանի մեր աւելի բախտաւոր արեւակիցներուն, շարունակելու համար իրենց բարիքի զործը, ի նպաստ այս նուիրական Հաստատութեան և անոր թեւերուն ներքև ապաստան գտած մերազն ժողովուրդին, որպէսզի ան ի վիճակի ըլլայ շարունակելու իր նիւթական գոյութիւնը, մինչև որ բացուին Աստուծոյ ոգորմութեան դուռները և Ս. Երկիրը վերագտնէ իր բնականոն կեանքը: Պաղեստինի աղէտահար ու շուարած արեւակիցներուն հանդէպ խղճի և արեւան պարտականութեան ձեր այս հատուցումը մեծագոյն մխիթարութիւնը պիտի ըլլայ անոնց՝ նոր Տարւոյ սեմին, իր-

բեւ գերագոյն երաշխիք և կադանդէք ձեզմէ իրենց ընծայուած: Հայու վայել զգացումով շերմագինս պիտի խնդրէինք արտասահմանի մեր եղբայրներէն, որ չմոռնային Պաղեստինի իրենց հարազատները նոր Տարւոյ և Ծննդեան այս ուրախութիւններուն ընդմէջէն, որպէսզի կադանդի անծառ ու ազգատիկ իրենց սեղաններուն շուրջ, տրամութեան թախիծով չպաղէր նայուածքը բախտէն զարնուած իրենց փոքրիկներուն:

Տառապեցանք, մաշեցանք, հինցանք, մեռանք, սակայն նոր Տարւոյ սեմին՝ ձեր ազնիւ այս արարքներուն անդրադարձներն են որ պիտի շարունակեն խմորը կազմել զալիքին, անշուշտ որոշ յաւելումներով, վասնզի ամէն ապրում մեր հողին վրայ ճամբու մը պէս է, նման արցունքի հետքին մեր այտերէն վար: Ուրիշ խօսքով մեր վաղը թաւալուն կաթիլ մըն է մեր երէկի ճամբաներէն փշուր փշուր գոյանալիք:

Կեանքը մեզի բերաւ տրամութիւններ, յուսահատութիւններ և զրկանքներ, հակառակ այս բոլորին շունեցանք տկարութիւններ, և լաւագոյն օրերու յոյսով շարունակեցինք մեր կեանքը ու կը շարունակենք: Տառապեցանք, մաշեցանք, հինցանք, բայց տարօրինակ, նոր Տարւոյ սեմին ինքզինքնիս կը զգանք աւելի քան նոր, ու այս շնորհը երկինքէն մատուցուած, կը թեթեւայ այն վստահութեամբ թէ մինակ չմնացինք մեր զրկանքներուն և սուղին հետ: Եւ այս ողին անծանօթ և նոր վաղուան մը մէջ կը մխէ իր լուսաւոր ծայրը մեր հողի տրամութիւններուն վրայ կաթեցնելով իր նորութիւնն ու խրախոյսը:

* *

Եթէ Ամանորը նորոգուող ժամանակին պայծառ ըմբռնումն է, Ծնունդը այդ նորոգուած ժամանակին մէջ կը նորոգէ առաւելապէս կեանքին ըմբռնումը, իբրև մարդկային ճակատագրին կրած մեծագոյն յեղաշրջումին յիշատակը՝ և անոր տեւականացման տօնը:

Ծնունդը սրտառուչ և գեղեցիկ դրուագ մը չէ միայն, այլ սկիզբը նոր կարգի մը մարդկային կեանքին մէջ: Մարդուն կեանքն ու պատմութիւնը շնորհիւ այդ Յայտնութեան կը ստանային նոր նշանակութիւն: Մարդկային պատմութիւնը կը խառնուէր Աստուածայինին, և փոխադարձաբար: Ինչ փոյթ թէ Ծննդեան զանգակներուն «... յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» համերգին յաճախ խառնուի արցունք և արիւն և հեծեծանքը տառապող մարդկութեան: Ան, խաղաղութեան և սիրոյ Իշխանը, նորէն կը ծնի ինչպէս մսուրին, այնպէս ալ մարդոց հողիներուն խորը, ի հեճուկա աշխարհի աղմուկներուն, որոնք կրնան շարունակել իրենց ահաւոր և խելադար հանդէսը:

Աստուածայայտնութեան խորհուրդը թեաւոր վերելքով մը կը հանէ զմեզ երկրէն դէպի երկինք, հանդիսատես ընելով «մարմնով» երկցող Աստուծոյ զօրութեանը՝ որ յաւիտենական է:

Մարդուն կեանքն ու պատմութիւնը՝ շնորհիւ այդ յայտնութեան կը ստանային նոր նշանակութիւն, Աստուած կը մասնակցէր մարդուն պատմութեան, ու կը լեցուէր բացը որ կար հողին և մարմնին միջև:

Գրիստոնէութենէն առաջ մարդը ազատ չէր, վասնզի մաս կը կազմէր

բնութեան, և հազորդ ու զերի էր ստորին ուժերու: Քրիստոս եկաւ ազատագրելու մարդը այդ ոյժերու գերութենէն, և զետեղեց զայն հոգեկան կարգին մէջ, խառնելով այս կերպ իր պատմութիւնը երկնքի պատմութեան, միացնելով Աստուծոյ և մարդուն ճակատագիրները: Իննդեան գերագոյն նշանակութիւնը կը կայանայ Աստուծոյ Հայրութեան և մարդուն որդիութեան մէջ. այս իրողութեամբ պայմանաւորուած է քրիստոնէական բարոյականը: Ինունը մարդուն և Աստուծոյ երջանիկ հանդիպման, աւելի ճիշդ և պատկերաւոր բացատրութեամբ մը, կորսուած որդիին և Հօր վերագիւտին, այսինքն Աստուծոյ Հայրութեան և մարդուն որդիութեան տօնն է:

Մեր մէջ և մեզի հետ ունինք այլեւս Աստուծոյ ներկայութիւնը, եղբօր մը, բարեկամի մը անուշ և կազդուրիչ կերպարանքին տակ: Արդարութիւն, ճշմարտութիւն, ազատութիւն և սէր այլեւս լոկ բաւեր չեն, այլ շարժուն և զործօն զօրութիւններ: Մարդը կրնայ նոյն կաւէ կանթեղը ըլլալ, հողագանգուած իրականութեամբ, թշուառութեամբ և վշտով առլի, բայց յոյսին բերկրանքովը յաւէտ շողափայլ:

Ի՞նչ խոր և սուրբ յոյգերով կը բարախէր արդեօք հայ ներշնչուած քերթողին սիրտը երբ հովիւներուն երգակից հրեշտակներու փառաբանութեան խառնելով իր յափշտակուած սրտին աւաչը, Աստուածայայտնութեան հրաշալի դէպքին յիշատակին, կը զօնէր մտասբանշութեամբ: «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ. հովիւքն երգեն ընդ հրեշտակս, տան աւետիս աշխարհի»:

Վաստան ենք թէ ի լուր մեր պատմութեան և խղճմտանքի մութ քարայրներէն հոսող այդ կանչին, ամէն հայ պիտի զգայ մաս մը իր հոգիէն, նման այն աքսորեալին որ կը սարսռայ երբ կը լսէ իր հեռաւոր հայրենիքին մէկ երգը: Վասնզի ինչ որ կեանքին մէջ մեզ կ'ընէ վայրկեանի մը համար նոյնիսկ զիտակից թրթիւ, կայլակն է անբաւութեան խորհուրդէն ինկած մեր հոգիին:

Ժողովուրդ Հայոց ի սփիւռս աշխարհի տարտղնուած, Ս. Իննդեան Այրէն քեզի եկող քու սրբազան շարականներուդ ընդմէջէն, շարունակէ հաւատալ այս հրաշալի խորհուրդին, որ Բեթղեհէմինն է, քու պատմութեանդ, դաբերուդ, և մշտանրաշ ու նորանորոգ կեանքիդ:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԾԱԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՓՈԽԱԿԵՐՊԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Transformiste)

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

•

Խնդիր է սակայն գիտնալ թէ մարդս ինքզինքը որմէ՞ կախեալ կը զգայ, և թէ ի՞նչ են մեր յարաբերութիւնները այդ գերագոյն էակին հետ. ի՞նչպէս հաշտեցնել ենթակայական և առարկայական այդ երկու տարրերը զոր կ'ենթադրէ Շլէյր Մախրի ըրած սահմանումը: Հոս է ահա որ կը միջամտէ Հէգել, հարցը վճռելով նոյնութեան (identité) տեսութեամբ: Ըստ տեսութեան այս խորհողին, աշխարհ ամենուրեք հակադրութեանց տեսարան միայն կը պարզէ. մարդս իր անձինմէջ միայն կրնայ զգալ նոյնութեան, այսինքն բացարձակին սկզբունքը: Կրօնքը որ բացարձակին խորհուրդն է, մարդուն կը յայտնուի իր անձին միութեամբ նոյնութեան մէջ միայն, վասնզի մարդ ինքն է բացարձակը, և իր անձին այդ զգացումէն է որ կը հնարէ երկրաւոր կեանքին մէջ երեւցած հակադրութիւնները: Բայց այս տեսութիւնը ոչ թէ կը լուծէ երկուութեան հարցը, այլ կը ջնջէ միայն երկու եզրերէն մին, իրարու մէջ սուղելով պարզապէս ենթական ու առարկան. եթէ մարդն ու անհատը նոյն են, ուրեմն մարդ պիտի չկրնայ պաշտել զԱստուած, վասնզի ինքն է իր Աստուածը, ինչպէս հեգնօրէն գիտել կուտայ Ստրաուս:

Տակաւին կան ուրիշ տեսութիւններ ևս, որոնց երկուքը միայն կ'արժէ նկատի առնուլ հոս: Ասոնք են Benjamin Constant-ի և Max Muller-ի տեսութիւնները ու ըստ առաջինին՝ կրօնքը մեղքով միայն կը բացատրուի, ինչպէս արդի աստուածաբաններէն ալ շատերը կարծած են արդարեւ: Ըստ այսմ, կրօնական բերումը՝ ոչ այլ ինչ պիտի եղած ըլլայ, եթէ ոչ այն խոյանքը որ մեղաւորը կը մղէ ազատել ինքզինքը իր թշուառ վիճակէն, Աստուծոյ սիրոյն արժանանալով: Այս գաղափարին մէջ ան-

շուշտ ճշմարտութեան մեծ բաժին մը կայ զոր կը հաստատէ պատմական կրօններու քննութիւնն ալ: Արդարեւ, որովհետեւ մենք մեղաւորներ ենք, մեր կեանքին մէջ՝ կրօնը մեղաւոր մարդոց կրօնն է: Բայց միթէ հնա՞ր է ասկից հետեւցնել թէ այդ երկու ծանօթոյքները, այսինքն կրօնի և մեղքի գաղափարները անբաժանելի են իրարմէ, և իրարմով միայն բացատրելի:

Ա. — Եթէ այսպէս եղած ըլլար, կրօնքը առանց մեղքին, անբացատրելի պիտի մնար, և ինքնին պիտի ջնջուէր: Բայց չի կրնար այսպէս ըլլալ. վասնզի ընդհակառակն, կրօնքը կ'ենթադրուի Արարչին և արարածին միջև ամէն յարաբերութեան մէջ: Կրօնք մը որուն անհրաժեշտ տարրերէն մին պիտի ըլլար մեղքը, պիտի ջնջուէր ինքնին, որովհետեւ իրեն տրուած սահմանումին համար նոյնիսկ կրօնքը կը ձգտի մարդը մօտեցնել Աստուծոյ, այսինքն ջնջել մեղքը. անկէ կը հետեւի արդէն հակասութիւնը որ անընդունելի կ'ընծայէ այս տեսութիւնը:

Բ. — Բայց այս տեսութեան անբաւարարութիւնը աչքի կը զարնէ երբ հարցը դիտուի ընդհանրապէս կրօնի տեսակէտէն աւելի մասնաւորապէս քրիստոնէական տեսակէտէն: — Փրկութեան Աւետարանը աշխարհի մէջ սրբութիւնը իրականացնելով, ինքզինքին մահացու հարուած չի տար: Ընդհակառակն Փրկչին և հաւատացեալներու միջև հաղորդակցութիւնը աւելի ներքին ու կենդանի կ'ըլլայ: Միթէ Քրիստոս իր փառքին մէջ չի՞ մնար՝ երբ երանելիները պաշտեն զինքը: Աստուածորդիին գործն է աւերիչ մեղքին տիրապետութիւնը: Մեղքը պարզ պատահար մըն է միայն: Ժիշդ պիտի չըլլար անոր մէջ տեսնել նախնական եղբւրցութեան հոգեբանական մեկնութեան մեկնակէտը կամ բացատրութիւնը: Անկարգութիւնը հասկնալու համար, պէտք է սկզբամբ նոյնիսկ հաստատել թէ ինչ է կարգը: Եւ ատոր համար է որ հոս կը գնենք հարցը: Ի՞նչ է ուրեմն անկախաբար մեղքին անտառիթ ազդեցութեանն Աստուծոյ և մարդուն յարաբերութիւնը: Ինչպէ՞ս բացատրել եսին լինելութեան այս կերպը, որ կրօնք կը կոչուի:

10. Այս հարցումին Մաքս Միլլէրը կը պատասխանէ նշանաւոր սահմանումով մը.

«Կրօնը կ'ըսէ, ըմբռնումն է անհունին, մտքի կարողութիւն մը կամ վիճակ մըն է ան, որ զգայարանքներէ և բանականութենէ անկախաբար, և նոյնիսկ ի հնճուկս անոնց, մարդը կարող կ'ընէ ըմբռնելու անհունը, զանազան անուններու և փոփոխական ձեւերու ներքեւ:

Առանց այս կարողութեան՝ կարելի պիտի չլլար ոչ մէկ կրօն, նոյնիսկ կուռքի և փետիլի ամենէն կոպիտ պաշտամունքը: Ու եթէ քչիկ մը ականջ դնենք, ամէն կրօնի մէջ պիտի կրնանք լսել մտքի հծծիւն մը, ճիգի մը շշուշը՝ անխմանալին իմանալու, անբացատրելին բացատրելու համար, տենջանք մը անհունութեան ետեւէն, Աստուծոյ մասին սէր մը»:

Կարողութիւն ըսելով Մաքս Միւլլէր կը հասկնայ ոչ թէ ուէ մասնաւոր գործարան մը, այլ գործելու եղանակ մը մարդուն մէջ: Կրօնքը կ'ըսէ մարդկային մտքին այն իրողութիւնն է, որով ան ինքզինքը անհունին առջև կը դնէ: Արդ ինչպէս կը հասկցուի Ուէստմինիստրի մէջ այս առթիւ անոր ըրած բանախօսութեանց ընդհանուր նկարագրէն, անգլիացի գիտունին տեսութեանց ամենէն որոշ գիծը այն է որ անիկա կը խօսի յանուն զբաղաշատութեան, որուն համար ֆիզիքական ըմբռնումն է տեղեկուութեանց միակ աղբիւրը: Այս գետնին վրայ է որ անգլիացի գիտունը կը մղէ իր կոխը: Անիկա երբեք չմտածեր հիմնուիլ մասնաւոր յայտնութեան մը վրայ. իր ամբողջ ուզածն այն է որ «Մեր զգայարանները մեզի թողնուին այնպէս ինչպէս բնութիւնը զանոնք տուած է մեզի»։ Վասնզի անոնք են որ անհունին առաջին տպաւորութիւնը կը հաղորդեն մեզի: Վայրենիին համար ասոսահման կամ անհուն է ամէն առարկայ, որուն սահմանը չեն կրնար ըմբռնել իր զգայարանները: Մարդ կը տեսնէ մինչև որոշ կէտ մը, և հոն իր նայուածքը կը կոտրի, որուն վրայ կը հարկադրուի ուզէ թէ չուզէ անսահմանին կամ անհունին ըմբռնումը: Ու անհունը կը տարածուի ոչ միայն մեր գլխուն վերև լուսեղէն այն կապոյտին մէջ, որ կը պատմէ իր անսահմանութիւնը: Անհունը կ'ըմբռնենք ոչ միայն անհունէն ներս, ոչ միայն ամէն չափէ մեծ՝ այլ նաև ամէն չափէ փոքր վիճակի մը մէջ: Թող մեր զգայարանները ուռին կամ կրծ-

կըլին. «Անոնք երբեք պիտի չկրնան առարկան ըմբռնել աւելի փոքր քան ամէն առարկայ. միշտ աւելի անդին մը կայ...»: Ուստի անհունը սկիզբէն նախազգածուած է. միայն թէ վայրենին չէր գիտեր ինչ անուն տալ անոր: Մարդ անոր ճշգրիտ ծանօթութիւնը ունենալէն առաջ՝ ունեցած էր անոր ներհայեցողութիւնը: Ժողովուրդներու կրօնական դարգացումը զմեզ հանգիստեա կ'ընէ միշտ աւելի յստակ տեսողութեանը այն անսահմանութեան որուն տարտամ կամ գիտակից ըմբռնումը կայ բոլոր պատմական կրօններու սկիզբը: Ինչպէս կը տեսնուի այս նոյն տեսութիւնը բուլղոյին կը տարբերի եղաշրջականներու տեսութեանէն, որոնք կը ստանային անհունը, կամ վիճելի կը գտնէին զայն ըմբռնելու կարողութիւնը: Մաքս Միւլլէր ընդհակառակն կը հաստատէ անոր թէ՛ գոյութիւնը և թէ՛ ազդեցութիւնը: Ինչ ինչ պարագաներու համար ստոյգ է թէ Մաքս Միւլլէր իրաւունք ունի ըսելու թէ զգայարաններն են որ մեզի կուտան անհունը, քանի որ ֆիզիքական ըմբռնումէն ալ անդին կայ միշտ անհուն մը: Միայն թէ ժխտական անհուն մըն է ատիկա, զոր աւելի ճիշտ պիտի ըլլար կոչել անորոշը. վասնզի անսահմանին տարտամ և անորոշ գաղափարը կը ծածկէ անիկա իր մէջ: Կրօնի առարկան հաստատելու համար, ընհակառակն, գերազանցօրէն զբաղան անհունն է այն էակը, որուն անձնատուր կ'ըլլայ մարդ և որ աղբիւրն է ամէն իրականութեան: Ինչպէս չփոթ ներհայեցողութենէ մը, որուն մասին կը խօսի անգլիացի գիտունը, պիտի կրնար ծնիլ իր վսեմ տենջանքներովը, արտայայտութեան իր իտէալովը և իրմէն անբաժանելի բարոյական պատուէրներովը, մարդկային վարք ու բարքին վրայ այնքան ազդեցութիւն գործող կրօնը, — Այս բուլղոյ չկայ բնաւ որեւէ զգայութեան մէջ, և ժամավաճառութիւն միայն պիտի ըլլար անոր մէջ այդպիսի բան մը գտնելու ճիգը: Ստոյգն այն է որ եթէ մարդը տիեզերքին մէջ ամէն տեղ անհունը կը փնտռէ, պատճառը այն է որ իր մէջ նոյնիսկ կը գտնէ զայն, և զինքը չըջապատող աշխարհի մէջ կը տանի և կը տարածէ ինչ որ կ'ապրի ու կը բարբախէ իր սրտի գաղտնիքին մէջ: Պատրողական բան մըն է ուրեմն զբաղա-

նութեան միջոցաւ կրօն պաշտպանելու ջանքը: Այս հիմը այս խարխիւն է ուրեմն նոյն իսկ որ պէտք է լքել, թողուլ, իբրեւ սխալ և անբաւական, քանի որ իրողութիւններու անձով թիւի մը նկատման վրայ դրուած է ան:

Այսու ամենայնիւ, այս բացատրութիւնը, թէ և ոչ բոլորովին պաշտպանելի, դարձեալ կը պարունակէ երկու ճիշդ գաղափարներ զորս կ'արժէ վեր առնել. առաջինը այն է թէ, զգայութիւնը ոչ միայն չընդունիր մարդուն հոգեւոյն մէջ ներհոգ անհունին կարիքը, այլ կերպով մը ելքի ծայր մը կը կայանայ, անկէ դուրս հանելու համար զայն: Երկրորդ եթէ անհունին ծանօթոյքը զգայարաններէն չէ որ արդարեւ կուգայ մեզի, և սակայն տրուած սահմանումը դարձեալ ճիշտ է իր էական գիծերուն մէջ, վասնզի կրօնքը, ստուգապէս զմեզ շուրջ պատող և մեր վրայ իշխող անհունին ներհայեցողական ծանօթութիւնն է միայն: Միայն թէ այդ խորհրդաւոր իրականութիւնը ֆիզիքական աշխարհի մէջ չէ որ պէտք է փնտռել նախ, մարդ զայն կը գտնէ՝ երբ իր ներքին կեանքին սրբաբանին մէջ իջնէ փնտռելու համար զայն, երբ ինքն իր մէջ կը մտնէ, երբ կը գիտակցի ինքզինքին, իր եսին ետեւը, իր եսին խորը՝ իր ետէն աւելի մեծ մը կը նմարէ, այսինքն իր սահմանաւոր եսը անհուն ներհայեցողութիւնը կուտայ իրեն իբրեւ անհրաժեշտ (contre-partie) մը կամ դիմաբաժանեալ մը:

Ի՞նչ կերպարանքի տակ է որ կը ներկայանայ այս անհունը. այս հարցումին պատասխանելու համար, պէտք է շատ աւելի մօտէն նկատի առնենք կրօնքը, իր նկարագիրներուն մէջ. բայց պէտք է մեկնինք ոչ մասնաւոր դրութեան մը հայթայթած սահմանումովը, և ոչ ալ նոյնիսկ, ինչպէս կ'ընէ Մաքս Միւլլէր, հեթանոս ժողովուրդներու հաւատալիքներուն եւ պաշտամունքներուն վրայ բաղդատական ուսումնասիրութենէ մը:

Մեզի համար ընդհակառակն, Աւետարանն է որ պէտք է լինի աղբիւր խորհրդածութեան, գիտնալու համար թէ ինչ է ճշմարիտ կրօնը, քանի որ մեր ի Բրիտանոս հաւատքին լոյսէն է որ կը նկատենք մեր զննութեան ներկայացող զանազան առարկաները:

Հաւատացեալը, արդարեւ իր քրիստոնէական փորձագութեանց լոյսէն պէտք է դատէ ամէն ինչ, նոյնիսկ կրօնական այն շարժառիթները, որոնք դարերը կ'ընդմիջեն և կը նշուին, հեռուն կամ մօտը մարդկային ազգի պատմութեան մէջ:

— Ի՞նչ է ուրեմն կրօնը աւետարանական ասացմանց համեմատ: Այս տեղ հեթանոսական հաւատալիքներուն մէջ եղածէն շատ աւելի որոշ և յստակ կը գտնենք մենք անհունին գաղափարը, այսինքն երկրաւոր աշխարհի բոլոր սեղմումներէն խուսափող իրականութեան մը մէջ (Բ. Կորնթ. Դ. 18, Գաղ. Զ. 8, Ա. Եփես. Բ. 17, Մատթ. Զ. 19-21): Բայց պէտք է ճշտել այս ծանօթոյքին տարողութիւնը: Ինչ որ Աստուած մենէ կը պահանջէ ի փոխարէն մեզի խոստացած իր կեանքին, սովորութիւններ կամ արարչութիւնները չեն ամենէն առաջ, ոչ ալ փախստեալ յոյգեր, ամուլ խանդի փայլակներ, ոչ ալ մտքով յարուժը տրուած այս կամ այն բանաձեւին: Ինչ որ երկնաւոր Հայրը կը պահանջէ զինք պաշտողներէն, իրենց կեանքին բովանդակ նուիրումն է այն՝ անձնական հաւատքով ի Բրիտանոս Յիսուս, յորդին Միածին: Բնական մարդը Աստուծոյ մէկ զաւակն է անշուշտ, վասնզի Բրիտանոսեան երբ իր անձնական կեանքին նայի անոր մէջ կը գտնէ ամենուրեք հայրական միջամտութիւնը այն գերագոյն Տիրոջ, զոր ինք կ'անգիտանար մինչև այն ատեն, և զոր Բրիտանոս է որ ճանչցուց իրեն: Ինչ որ իր մասին կը մտածէ, զայն կը տարածէ իր Բրիտանոսութեան շնորհիւ, բոլոր այն մարդոց վրայ, որոնց մէջ մինչև իրենց մոլորութիւններուն և յիմարութեանը մէջ անգամ կը տեսնէ Աստուծոյ անջնջելի նշանը: — Հեռու սակայն իր Արարիչէն, ըմբոստ է մարդը, և որդի կ'ըլլայ այն ատեն միայն երբ կը խոնարհի և կեանք կը փոխէ: Արմատական այս կերպարանափոխութեան հիմը զօհողութիւնն է, որով եսը կը հրաժարի ինքզինքէն, նուիրուելու համար Աստուծոյ: Արդ, այս կերպով ըմբռնուած փրկարար հաւատքին մէջ, եսը թէ ազատութիւնն և թէ հնազանդութիւնն է որ կը գործադրէ, վասնզի իր այդ ենթարկումը ի գործ կը դնէ ոչ թէ ուրիշ կերպով մը, այլ իբրեւ բարոյական անձ մը որ ինքզինքը կարող կը զգայ դի-

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹԷՐ

Դ. — Չորրորդ և վերջին կէտ մըն ալ մեր Հօր բնակութեան վայրն է: «Հայր մեր որ յերկինս եսո՛ւ Այո՛, մեր Հայրը մեքե- նական երկինքն է, հոն կը բնակի. այն յաւիտենական գունտերը Ան կը վարէ ի- րենց ծիրերուն վրայ, արեւները, մոլո- րակները, արբանեակները Ան իրարու կը զօդէ իր անտեսանելի և ամենակարող ձեռ- քերովը: Սաղմոսներուն ալ՝ հիացած եր- կնաւոր Հօր երկնաւոր փառքերուն վրայ՝ հոգիին բոլոր խանդովը կ'երգէ. «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ, և զարարածս ձեռաց նորա հաստատութիւն»: Ան կը հը- րամայէ մակընթացութեան. Անոր մատ- ները գծեցին շրջագիծերը ծովուն. Ան էր որ ըսաւ, «Հոս թող հանգչին ու դադրին փրփրայոյզ ալիքներ»: Անոր նայուածքը

մադրելու, բայց կամովին կը հրաժարի դի- մագրելէ, Տիրոջը նուիրելով ինքզինքը: Այսպիսի է ահա այն իրողութիւնը, որմէ պէտք է մեկնինք, մեր քրիստոնէական հաւատքին ուժովը քննելու համար թէ ի՞նչ է կրօնքը իր էութեանը մէջ: Մէկ կողմէն ուրեմն անհունը, զոր կրօնը կը ցուցնէ մեզի՝ կ'իշխէ մեր վրայ, և մենք բոլորովին իր տիրապետութեան տակ կը մնանք, և միւս կողմէ այն անհունը մեզի կ'երեւի կերպարանքին տակ անջատ անձ- նաւորութեան մը, որուն դիմադրելուն ա- զատ կը զգանք ինքզինքնիս՝ Աստուծոյ և մարդուն չփումէն, այդ չփումը տեղի ու- նեցած վայրկեանին՝ նոյնիսկ, կը կատար- ուի կրկնակ երեւոյթի մը հաստատումէն: Առաջին պարագային՝ ետ կը ջնջուի, գի- տակից իր տկարութեանը կը հնազանդի ան ու անձնատուր կ'ըլլայ: Երկրորդ ազ- դեցութեան տակ, ընդհակառակն, ետ կը հաստատուի: Իր բարոյական արժանաւո- րութիւնը զօրացած, տիեզերքին երեսին՝ ինքզինքը պատասխանատու և ազատ կը զգայ իր գործերուն համար:

Բռնկցուց բեւեռային աստղը, միակ առաջ- նորդը մոլորեալ ծովագնացին: Ան իրարու կը յաջորդեցնէ տարիին քառահոլով եղա- նակները. Անոր ժպտը կը թրթռացնէ գար- նան գաղջ արեւը ու ձմրան ձիւնը սպիտա- կափառ. բոլոր տարրերը Անոր ծառաներն են հլու և հնազանդ. Անոր հրամանին կ'ան- սան ու պատուէրներէն չեն շեղիր. Ան կը խոնարհեցնէ լեռները ու կը բարձրացնէ ձորերը: Անոր հինաւուրց և ամենօրեայ հրաշքները իր յաւիտենական ներկայու- թիւնը կը ցուցնեն Ռեութեան մէջ. որով- հետեւ, երկիրը իր լրութիւնով Տիրոջ կը վերաբերի: Անոր նախախնամութիւնը Ռե- նութեան մէջ անխախտ է ու անսասան: Այնպէս որ բոլոր երկինք ու համայն տիե- ղերք՝ իր այլազան ձայներով՝ աղօթք մըն են Անոր սուրբ անուան ուղղուած: Այո՛, նա երկինքներու երկինքին մէջն ալ է, և հոն կը տիրէ իր հզօր զօրութեամբ. հոն ուր հրեշտակները երեքսրբեան սաղմոսա- ցութիւնով գովեստը կը հրւսեն իր սուրբ անուան, հոն ուր մարտիրոսներ ու վկաներ փրկչին խոցուած, արիւնահոս կողին աղ- բիւրէն կը մաքրուին, անմեղ Գառնուկին անունը օրհնելով, հոն ուր սրբոց դասերու օրհնեցութիւններն ու ալելուներ, իբրեւ աշատ ջուրերու ձայնը՝ կ'արձագանգեն եր- կինքի խորութիւններուն մէջ, հոն է մեր երկնաւոր Հայրը: Այո՛, Ան որ երկինքնե- րու կը տիրէ, Ան է մեր Հայրը, ի՞նչ փառք մեզի համար: Ուրեմն, «Րէչափ վերանայու ենք մեզքի ստորնութիւններէն: Ժողովողի գիրքին մէջ իմաստունը մեզ կը խրատէ. «Մի՛ փութար բերանով քով, և մի՛ վաղ- վաղեսցէ սիրտ քո հանել զբանս առաջի Աստուծոյ, զի Աստուած յերկինս է և դու յերկրի. վասն այսորիկ եղիցին բանք քո սակաւք» (Ժող. Ե. 21): Ուրեմն, «Րէչափ հոգ տանելու ենք մեր սիրտին ու կեան- քին մաքրութեան՝ երկրի վրայ ըլլալու հա- մար երկինքի բնակիչները. որովհետեւ, մեր Հայրը երկնաւոր է, պէտք է մենք ալ եր- կնային ծագում ունեցողներու պէս ապ- րինք: Թագաւորի մը որդին աղքատի մը կեանքը կ'ապրի՞. իշխանի մը որդին խո- զարածի մը վիճակովը կը շատանա՞յ. փափ- կութեանց ու վայելչութիւններու մէջ մեծ- ցող մը անհանգիստ ու չարքաշ կեանքի մը մէջ մնալ կ'ուզէ՞: Նոյնը պէտք է ըլլայ

Ե.

նաև մեզի համար. մենք երկնաւոր Հօր մը որդիներն ենք, ու երկնաւորներու պէս պէտք է ապրինք. թէև երկրի վրայ կ'ապրինք, բայց երկիրը մեր մէջ չապրիր. աշխարհի մէջ կ'ապրինք, բայց աշխարհ պէտք չէ որ մեր մէջը ապրի:

Ուրեմն, քիչ մը պարզած եղանք, թէ Աստուած մեր Հայրն է, ամենուն Հայրն է, մեր և ամենուն երկնաւոր Հայրն է: Հետեւաբար, այս երկու հարցումներով վերջացնենք մեր խորհրդածութիւնները:

ա) Ի՞նչ են մեր պարտականութիւնները մեր երկնաւոր Հօր հանդէպ: Բ) Նաև մեր եղբայրներուն հանդէպ:

ա) Եթէ բաղդատելու ըլլանք մեր երկնաւոր Հայրը երկրաւոր հայրերուն հետ, պիտի տեսնենք թէ ո՛րչափ մեծ ու անչափելի է տարբերութիւնը: Մեր երկրաւոր հայրերը, որ չար ալ կրնան ըլլալ, բարի նուէրներ կուտան մեզի. ուրեմն, ո՛րչափ աւելի մեր երկնաւոր Հայրը, որ բարի է և ազբիւրը բոլոր բարութեանց, Հայր բառը ամենասուրբ և ամենախորին նշանակութիւն մը ունի: Ան կը յայտնէ սէր. այո՛, անսահման սէր մը զոր կը գտնենք մեր երկնաւոր Հօր վրայ, և որ կատարելապէս յայտնուեցաւ իր Միածնին մարդեղութիւնովը և Գողգոթայի տաճնապնդուն ու չարչարանքներուն անձնատուր ըլլալովը, որով տիեզերականացաւ այն մեծ ճշմարտութիւնը, թէ «Աստուած սէր է». և ասոր համար կրնանք ըսել, թէ Աստուած կը սիրէ մեզ: Թէև մեր երկրաւոր հայրերն ալ կը սիրեն մեզ, բայց կարելի չէ բաղդատել անոնց հունաւոր ու տկար սէրը երկնաւոր Հօր անհուն և զօրաւոր սիրոյն հետ: Նաև մեր երկնաւոր Հայրը կը հոգայ մեզ, իր հոգածութեան քիւրաւոր փաստերը կը տեսնենք մեր ամենօրեայ կեանքին մէջ. որչափ արկածներ, որչափ վտանգներ կուգան կ'անցնին մեր վրայէն, որոնց պիտի ենթարկուէինք՝ եթէ հոգածութեանը տակ չըլլայինք մեր երկնաւոր Հօր: Ան ո՛չ միայն կը հոգայ մեզ, հապա նաև իմաստութեամբ կը հոգայ, մեր շատ մը անկանխատես ու տգէտ խնդիրքներուն չապտասխանելովը, մեր շատ մը բաղձանքները չգոհացնելով իսկ կը հոգայ մեզ՝ իր ամենագէտ իմաստութեամբ որ տիեզերքը կը պարփակէ: Մեր երկրաւոր հայրերը չեն գիտեր

թէ ապագային ի՞նչ կը սպասէ թէ՛ իրենց և թէ՛ մեզի, մինչև իսկ վաղուան մասին բան մը չեն գիտեր. բայց երկնաւոր Հօր համար յաւիտենականութիւնն անգամ զաղտնիք չունի. Անոր իմաստութիւնը անհունօրէն վեր է մարդկային հասողութենէն: Ան ունի նաև զօրութիւն, ամենակարող զօրութիւն: Որչափ կը խշխշան սիրտերը մեր երկրաւոր հայրերուն, եթէ իրենց մեզի համար կատարելի մէկ պարտականութիւնը վեր ըլլայ իրենց կարողութենէն, որչափ կը ցաւին անոնք՝ եթէ չկարենան պահանջը բաժնի տալ մեր հոգածութիւնը ունենալ մեզի: Բայց, Աստուածային սիրտը այդպիսի ցաւ մը չունեցաւ և պիտի չունենայ, որովհետև ինչ որ ընել ու շնորհել ուզէ մեզի՝ իր ամենակարողութեան սահմանին մէջ կ'իյնայ: Ահա ասոնք և ուրիշ անսպառ ստորագելիքներ ունի մեր երկնաւոր Հայրը, որուն դէմ մենք ալ շատ մը պարտականութիւններով օժտուած ենք: Պէտք է վստահիլ Անոր, որովհետև Ան է վստահութեան և ապահովութեան Վէմը՝ Ժամանակին յարաբաղիս ալիքներէն անսասան: Պէտք է սիրենք զԱյն փոխադարձ սիրով մը: Բայց, մեծ է մարդկային տկարութիւնը. ինչպէ՞ս կարելի է մեզ սիրել զԱյն նոյն սիրով, որով նախ ինք սիրեց մեզ: Երանի՛ թէ մեր սիրտերը կարող ըլլային տանիլ անհուն սէրը իր լիութիւնով: Պէտք է յարգենք զինքը, յարգենք իր անունը, իր տունը և ամէն ինչ որ իրեն կը վերաբերի: Եթէ յարգանքն ու ակնածանքը բնական պարտականութիւն մըն է մեզ մեր երկրաւոր հայրերուն հանդէպ, որչափ աւելի երկնաւոր Հօր հանդէպ, որովհետև Ան իր սրբութիւնով, սիրով, գթութիւնով ու փառքով յաւիտենապէս արժանի է մեր, ո՛հ, յաճախ թերի յարգանքներուն: Պէտք է նաև մեր բոլոր անձնուրիշները Անոր գործին և Անոր փառքին, և արդէն աւելի բան մը ըրած չենք ըլլա՞ր՝ եթէ իրենք իրեն տանք մտադիւր սիրով. մեր կեանքը, կարողութիւնները, ձիրքերն ու ճոխութիւնները իրմէ տրուեցան մեզի, ու զանոնք իրեն մատուցանել մեծագործութիւն մը չկրնար համարուիլ մեզի համար: Իրեն կը պարտինք նաև հնազանդութիւն: Հնազանդիլ իր սուրբ կամքին, հնազանդիլ իր նախախնամութեան բոլոր բերումներուն, հնազանդիլ այն ամէն

կարգադրութիւններուն որոնք իրմէ կը կատարուին մեզի՝ ամենուս համար: Եւ այս հնազանդութիւնով իրեն կը պարտինք նաեւ բացարձակ հաւատք մը, ինչ որ ալ բերեն մեզի կեանքին անակնկալները, հերիք է որ ինք պատրաստէ մեր սեղանը, ինք լեցնէ մեր բաժակը:

բ) Եւ մեր պարտականութիւնները մեր եղբայրներուն հանդէպ են սէր, բարեացակամութիւն, օգնութիւն, յարգանք, անխախտ ձեռնութիւն, ներողամտութիւն, բարի օրինակ, քաջալերութիւն և այն ամէն պարտականութիւնները, որոնք մեր վրայ կը դնեն բարի խղճմտանք մը: Վերջապէս, մեր եղբայրներուն հետ ապրիլ իբր նրկնաւոր Հօր մը զաւակները: Բայց, ընդհակառակը, այս բաղձալի յատկութիւններէն շատ քերեն անգամ չեն գտնուիր մեր վրայ:

Ահա, Տէրունական Աղօթքին երեք բառերէ բաղկացեալ այս մուտքին մէջ կը բովանդակուի ճշմարիտ բարոյագիտութիւնը, երբեակ մեծ հիմնաքարերը, որոնց վրայ կանգուն կը մնայ բարոյական աշխարհը, — Աստուած, ընկերը և անձը: Ուրեմն, յայտնի չէ՞ որ մեր կարծածէն շատ աւելի մեծ նշանակութիւն ունին այս քանի մը պարզ բառերը. — «Հայր մեր որ յերկինս ես»: Երանի՜ թէ խորին հասկացողութեամբ մը կրկնէինք զայն:

Պ.

«ՍՈՒՐԲ ԵՂԻՑԻ ԱՆՈՒՆ ԲՈ»

Տէրունական Աղօթքին ոսկեղէն մուտքէն ետքը եկող այս առաջին հայցուածը, որ փառատրական է միանգամայն, մէկն է այն երեք հայցուածներէն, որոնք Աստուծոյ Անուան, Թագաւորութեան և Կամքին, — մէկ խօսքով Աստուծոյ — կը վերաբերին: Մինչդեռ մնացեալ երեք վերջին հայցուածները մարդոց համար են:

Անուն քո, Աստուածային անուն համար կ'ըսուի հոս, և անոր սրբութեան բաղձանքը մեր սիրտերուն ամենէն անձկագին հայցուածը պէտք է ըլլայ: Այս ունի շատ խորիմաստ նշանակութիւն մը:

Ա. — Աստուծոյ անունը ինքնագոյ է, այսինքն ոչ ոք տուած է զայն Անոր: Բայց նորէն մեր Աստուծոյ վրայ ունեցած գա-

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱՆԱՌԻԿ ԲԵՐԴ

Կուսակցութիւնները, մանաւանդ «միջազգային բարձր քաղաքականութիւն» (իմա՝ արկածախնդրութիւն) խաղացող կուսակցութիւնները՝ հայ կեանքին համար անվստահելի և փեսասկար հռչակելէ եւ անոնց արհեստով «գործիչ» պետերուն անխոստովանելի ախորժակները (ես և զերպան) մերկացնելէ ետք՝ ըսինք՝ թէ մեզի համար է՝ և պիտի ըլլայ վստահելի հաս-

ղափարը, Անոր անունով մեր միտքերուն մէջ պարզուած հասկացողութեան ծայրագոյն սահմանը, Անոր անուան արտայայտած Աստուածը, բուն իսկ Աստուծոյ իսկութիւնն ու էութիւնն է չենք կրնար ըսել, որսվհետեւ, մենք մեր հունաւորութեամբ և սահմանաւոր իմացականութեամբ չենք կրնար անհուն Աստուծոյ մը անհուն ստորոգելիքները իրենց ամբողջական լիութեան մէջ հասկնալ: Բայց, նորէն ասով ըսել ալ չեն ուզեր թէ զԱստուած հասկնալ բոլորովին չենք կրնար: Անոր գոյութիւնը վստահելի հաւանականութիւն մը իսկ ըլլայ, նորէն այն մեր միտքերուն համար բոլորովին անըմբռնելի չէ, որովհետեւ, այս չգիտականութեան յատուկ ծիծաղելի կերպ մը պիտի ըլլար: Այո՛, մենք զԱստուած և Անոր անուն մեր միտքերուն մէջ արթնցուցած գաղափարները կըրնանք հասկնալ, մեր սիրտերը կը զգան Անոր համար, ու այս ճշմարտութիւն մը, նոյնիսկ դարաւոր ու նուիրական ճշմարտութիւն մըն է: Բայց, նորէն, մարդկութիւնը զԱստուած իր Յայտնութեան աստիճանականութեան մէջ ճանչցած ու հասկցած է. որովհետեւ, ինչպէս ըսինք երբ Անոր Հայրութեան վրայ կը խօսէինք, ըսկիզբէն ի վեր տարբեր՝ զարբեր և ժամանակներու մարդիկը՝ միեւնոյն գիտութիւնն ու հասկացողութիւնը, նաեւ զգացումը չեն ունեցած Անոր ու Անոր անուն մասին: Բայց, Աստուածային Յայտնութիւնը, արեւու պէս, իր աստիճանական ծագումն ու ծաւալումը ունեցած է:

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(Շարունակելի՛ 6)

տատութիւն մը Հայ եկեղեցին: Աւելին. Հայ եկեղեցին եղած է, է՛ և միշտ պիտի ըլլայ մեր ազգին, մեր հայրենիքին, մեր դարաւոր մշակոյթին բոլոր թշնամիներուն դիմացը մէկ անառիկ բերդ:

Չենք ըսեր «մարտկոց», այլ կ'ըսենք բերդ: Որովհետեւ Հայ եկեղեցին կոռուելու պէտք չունի: Կոռուելու կոչուած է Հայ եկեղեցին, այլ կոչուած է ինքնապաշտպանութիւն ընելու, այսինքն պաշտպանելու զԱստուած, զԲրիստոս և ասոնց հաւատարմութիւն խոստացող ժողովուրդը՝ որ Հայ կը կոչուի:

Մեր ազգային արժէքները, դարերու մեր մշակոյթը, մեր երազները, մեր ձգտումները, մեր տեսիլքները և տեսլականները, ազգային մեր գաղափարականները, ընկերային մեր նշանակութիւնը եթէ վըտանդի մէջ են, մենք պէտք չունինք այդ վտանգին դէմ մեր չունեցած զէնքերը պարպելու, մեր թուղթէ նիզակները արծակելու: Զուլում, այլասերում, օտարացում (ընական կամ կազմակերպուած) մեր կազկանձներովը չէ՛ որ պիտի կասին ու խնայեն մեզի: Պոռալով չենք կրնար յաղթել անոնց կամ պաշտպանել մենք զմեզ: Այլ՝

— Ուժգին փարելով Հայ եկեղեցի կոչուած հինաւուրց բերդին, անառիկ բերդին, և զայն դարձնելով վահան՝ ընդդէմ ամէն հարուածի: Պէտք չունինք փոխադարձելու ոչ մէկ հարուած որ կը հասնի մեզի երեւիք և աներեւոյթ մեր թշնամիներէն, երեւիք և աներեւոյթ մանրէներէ: Ապաւինած այդ անառիկ ապառաժ-բերդին՝ մեր պապերը ականատես-վկաները հանդիսացած են հրաշքներու: Այսինքն տեսած են և հաստատած որ անեղ բռնակալութիւններ եկած զարնուած են անոր և խորտակուած, փշրուած:

Թող ասիկա՛ ըլլայ մեր մեծ-խօսիկութիւնը, որ կը թելադրուի հանդէպ Հայ եկեղեցիի մեր խոր հաւատքէն: Այո՛, բոլոր յարձակումները հայ ժողովուրդին դէմ, անոր անցեալի մշակոյթին և ներկայի հայրենիքին դէմ, չեն կրնար վերջ տալ մեր ցեղին՝ քանի ան փառած մնայ իր եկեղեցիի: Զեն կրնար վերջ տալ մեր կեանքին: Եւ դատապարտուած են իրենք բնաջինջ ըլլալու:

Կարգացէ՛ք մեր եկեղեցիին պատմու-

թիւնը, ուսումնասիրեցէ՛ք Հայաստանեայց Հաւատքին սկզբունքները, և պիտի համոզուիք ասոր:

Արդ, ո՛վ որ թեթևօրէն կը վերաբերուի Հայ եկեղեցիին հետ — ան գիտակից հայ մը չէ:

Ո՛վ որ եկեղեցիի պետերուն ունեցած հմայքին և իշխանութեան կը նախանձի, և ինքզինքը պետ դարձնելու համար՝ կը պայքարի եկեղեցիին դէմ — ան չարագործ հայ մըն է:

Ո՛վ որ կը զրպարտէ հայ եկեղեցականութիւնը՝ Հայ եկեղեցին հիւրընկալ երկիրներու աշփին կը վարկաբեկէ և կը տկարացնէ:

Ո՛վ որ զգուշիկ ետապայքարներով ժողովուրդը եկեղեցիէն կը պաղեցնէ՝ անաստուածներու հացին իւր քսած կ'ըլլայ:

Ո՛վ որ կը հալածէ եկեղեցիի պաշտօնատարները՝ պարզապէս անոր համար որ չ'են ենթարկուի իրենց կամ չ'են խոնարհիր ու երկրպագիր իր թուղթէ «մեծութեան» առջև — ան՝ Հայ Ազգայնութեան թշնամիներուն օգնած կ'ըլլայ ուղղակի:

Հայրենակիցներ, մեր եկեղեցին և առհասարակ քրիստոնէական կրօնքը վարկաբեկել փորձող հայ ամէն գոյնի բայց սակաւթիւ «հարազատ»ներու դէմ պէտք է պայքարիլ ամէն տեղ: Մեր եկեղեցական հովիւները հալածողները պէտք է զինաթափ ընել ամէն տեղ:

Միւս կողմէն՝ շատ բան կ'ակնկալենք մեր եկեղեցականներէն: Կ'ուզենք որ անոնք միայն իրենց բարձրութեան վրայ: Չենք ուզեր անոնցմէ ոմանք իրենց պաշտօնին ապաւինած՝ գտնուին այնպիսի ընթացքի մէջ, որ մեր ցեղին ձգտումներուն և պատմութեան ու բարոյականին խոտոր կը համեմատի:

Ուրեմն՝ պէտք է որ այս Անառիկ Բերդը աւելի անառիկ դառնայ: Պէտք է ստեղծել միջոցներ, որպէսզի նոր սերունդէն հաւատաւոր, նուիրեալ, ընդունակ տարրեր զինուորագրուին անոր եւ զօրացնեն զայն: Պէտք է բազմացնել անոր եկամուտներուն աղբիւրները, որպէսզի անիկա աւելի լաւ պաշտպանէ մեր ժողովուրդն ու իր քաղաքակրթութիւնը՝ ընդդէմ գոյնզգոյն եւ օտարամուտ բոլոր սելճուկութեանց:

«ՋԱՀԱԿԻՐ»

ՔԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԿԱՅ ՄԻ ԿԱՊՈՅՏ ՃԱՆԱՊԱՐԸ

Բուժն էլ վճի թէ քեզ ամից ամի քի,
Սի՛րս, չլուես դու ծովերում մեռի, —
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

Անկուտ կրակն ընկերներիդ նախանձի
Ուր էլ լինես. թէ քեզ յաւէս հալածի, —
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

Թէ արագին մտեմունիդ քեզ դժի,
Սրիդ քառում թոյնն էլ քափի, դու յիշի
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

Թէ կարիքի սեւ խորակն էլ քեզ ընկնի,
Հոգիդ ամուսն երկինք մնայ բոլ վնիս, —
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

Երազանքի անտուններում զմուխէ,
Նոնիների կամարի տակ հովաքեւ
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

Աչիդ յառած զազաքներին լուսափառ,
Ե՛րգ, դու կսրի՛ր սար-ձո՛ր, անսա՛ն, առապա՛ր, —
Կայ մի կապոյտ նանապարհ:

ԱՇՈՏ ԳՐԱՇԻ

Այս էջը կը նուրբեմ Լոնսոնի ազգային գրերէն
 ՏԻԱՐ ՄԻՇՐԱՆ ԳԱԼՊԵԱՆԻՆ
 Երախտագիտական խոր զգացումներով

Մահէն կեանքին վերադարձեր եմ հիմա,
 Սիրսու աւելարհին նորէն բացեր եմ հիմա,
 Ամենուրեք տարածեր ձայնըս հիմա,
 Իրեն համար միայն, թող լաւ իմանայ:

Լոնսոն Դեկտ. 1949

Բոյսին, ծիլին հոգիս բացած եմ նորէն
 Կեանքի պարին ալ մասնակցած եմ նորէն
 Երազներըս թրոշուններու պէս զարնան
 Երամ երամ հիմա դարձած են նորէն:

Լոնսոն Դեկտ. 1949

Մ Ա Հ Ո Ւ Ա Ն

Մահ նըշաներ ես դուն գիս բայց սեւաբախտ իմ հոգին
 Հազար նըրբին թելերով դեռ շրջապալած է կեանքին
 Կ'ուզէ բաժինն իր արդար անոր սիրոյն, զըրգանքին,

Սիրոյն անոր որուն հետ եղած եմ ես միշտ անհոգ,
 Կը հեռանայ այժմ ինձմէ ասելութեամբ անողով
 Առանց մըտիկ ընելու իմ աղաչանքս ու բողով:

Եւ կը սպասեմ իր դարձին հիմա անհուն կարօտով...
 Դարպասելէդ ա՛լ յոգնած մերթ ալ կ'ուզեմ բայց շուտով
 Մա՛հ, քեզի հետ պըսակուիլ սեւ ու կապոյտ նարոտով:

Յուլիս 1949

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵՍՆ

ԲԱՆՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՅՈՒՆԱՏԱՌ-ՀԱՅԵՐԷՆ

ԾԱԾԿԱԳՐԻ ՎԵՐԾԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ տարի Երուսաղէմում գտնուած ժամանակ, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի Մատենադարանի հայկական ձեռագրերն ուսումնասիրելիս, մեր ուշադրութիւնն առանձնապէս գրաւեց № 1297 ձեռագիր-ժողովածուն: Նա պարունակում էր նորայայտ այնպիսի նիւթեր, որոնք մեծ արժէք են ներկայացնում հայագիտութեան համար: Այդ նիւթերի մի մասը, Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց դպրոցի տաների օգնութեամբ, մենք արտագրել ենք, և յառաջիկայում մեր ուսումնասիրութեան նիւթը պիտի դառնայ: Մենք այժմ ցանկանում ենք կանգ առնել այդ նիւթերից մէկի վրայ՝ միայն՝ յունատառ-հայերէն ծածկագրի վրայ, և փորձել վերծանել այն:

Նախքան ծածկագրին անցնելը, փոքրիկ ծանօթութիւն տանք ծածկագիրը պարունակող ձեռագրի մասին:

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի № 1297 ձեռագիրը գիտական-իմաստասիրական նիւթերի ժողովածու է, որն ամենից առաջ հետաքրքիր է իր գրչութեան արուեստով. պատկանում է Տփիսիսի հայոց գրչութեան դպրոցին. գրուած է Ամենափրկիչ վանքում 1363 թուին: Այդ մասին ձեռագիրն ունի հետեւեալ փոքրիկ յիշատակարանը. «Փառք հաւր և որդոյ և հոգոյն սրբոյ այժմ և միշտ . . . Արգ՝ գրեցաւ ի թուարեւութեանս հայոց Պ և ԺԲ (812 + 551 = 1363) ի մայրաքաղաքս Տփիսիս ընդ հովանեաւ սուրբ Ամենափրկչիս»:

Տփիսիսի հայ գրչութեան դպրոցը և, ընդհանրապէս, հիւսիսային Հայաստանի մեր միւս գրչութեան դպրոցները կարեւոր են այն տեսակէտից, որ նրանք արժէքաւոր նիւթ են տալիս մեզ՝ ուսումնասիրելու մեր և մեր գրացի վրաց ժողովրդի յարաբերութիւնները իսկ ամէն մի վաւերագիր,

որ այս կամ այն չափով լուսարանում է մեր և մեր հարեւան ժողովուրդների քաղաքական, տնտեսական և կուլտուրական փոխյարաբերութիւնները, ինչ խօսք, որ մեզ համար, յատկապէս այժմ, վերին աստիճանի արժէքաւոր և գնահատելի է:

Ձեռագրի վերեւ բերուած յիշատակարանի ուսումնասիրութիւնից պարզուում է, որ ձեռագրի պատուիրատուն է հանդիսացել Սիւնեաց դպրոցի նշանաւոր ուսուցչապետ Յովհաննէս Որոտնեցին (Եսայի նչեցու աշակերտը, Գրիգոր Տաթեւացու ուսուցիչը): Այդ մասին յիշատակարանում կարգում ենք. «Գրեցաւ . . . ի խնդրոյ տիեզերալոյս վարդապետին Յովհան(ն)իսի, որո(յ) գաւառն և հայրենիքն Որոտն է, զոր Տէր Աստուած վայել տացէ» (թերթ 227 Ե):

Որոտնեցին, ինչպէս յայտնի է, ամէն կերպ աշխատել է մօտիկ և հեռաւոր գրչութեան օջախներում ընդօրինակել կամ ընդօրինակել տալ և Սիւնիք բերել բոլոր այն ձեռագիր ընդօրինակութիւնները, որոնք չկային Սիւնեաց դպրոցում: Ներկայ ձեռագիրը մի նոր ապացոյց է Որոտնեցու գրասիրութեան և գրահաւաքութեան: Հաւանական է, Որոտնեցին տեսել կամ լսել է մեր այս ձեռագրի մայրը (πρωτος γραφης) հանդիսացող ձեռագրի մասին և, ցանկանալով նման բովանդակութեամբ ձեռագիր ունենալ Սիւնեաց դպրոցում, պատուիրել է ընդօրինակել այն:

Ձեռագրի բովանդակութեանը նայելով, կարելի է ենթադրել, որ Տփիսիսում եղածի մայր ձեռագիրը բերուել է մեր քաղաքամայր Անիից, որովհետեւ ձեռագրում պարունակած նիւթերի մեծ մասը գրուել կամ մեկնուել են Անիում ապրող հայ հեղինակների կողմից (Սարկաւազը և ուրիշները):

Գրչի անունը յիշատակարանում ջնջուած է: Անհրաժեշտ է նկատել, որ այդպիսի դէպքեր ձեռագրերում յաճախ են պատահում: Յիշատակագրի անունը սովորաբար ջնջում են երկու պատճառով. առաջին՝ երբ ուշ շրջանի գրիչներից մէկն ու մէկը գրագողութիւն է անում, ջնջում է նախորդ գրչի անունը, իր անունը նրա տեղը գրելու նպատակով, և երկրորդ՝ երբ ձեռագրի գրիչը վատահամբաւ մէկն է հանդիսանում և յետագայ սերունդները չցանկանալով նրա յիշատակը պահել՝ ջնջում

են նրա անունը: Տուեալ յիշատակարանի գրչի անունն ջնջուելու պատճառը, մեզ թուում է, վերև յիշուածներից առաջինն է: Գրչի անունը սակայն յիշատակարանում վատ է ջնջուած և խոշորացուցով հնարաւոր է լինում կարդալ «Յուսիկ» անունը՝ «Եւ զմեղաւոր գրիչս Յուսիկ յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած զձեզ յիշէ»:

Ձեռագիրը ներկայումս անբաւարար վիճակում է: Նա թերի է սկզբից և վերջից: Ձեռագրի միջից ևս թերթեր են պակասում: Ձեռագիրը կաշեկազմ է՝ դրոշմագարդ: Ձուների պահպանակներու Գրուած է միասին, բոլորագրով. վերնագիրը՝ կարմիր մելանով: Մանրանկարչութիւն չունի:

Ձեռագրում, բացի վերև բերուած յիշատակարանից, այլ յիշատակարան չկայ: Միայն տարբեր տեղերում կան երեք փոքրիկ յիշատակագրութիւններ, որոնք առանձին արժէք չեն ներկայացնում: Առաջին յիշատակագրութիւնից երեւում է, որ ձեռագիրը Յակոբ Եպիսկոպոսի երեքնի սեպհականութիւնն է եղել: Յիշատակագրութեան մէջ այդ մասին ասւած է. «Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս վերջին ստացող սուրբ գրոցս Յակոբ Եպիսկոպոսն և ծնողսն իւր. ով որ յիշեալ յիշեալ լիցի Քրիստոսէ ամէն» (թերթ 5 a): Յիշատակագրութեան գրչութիւնը XVIII դարի է:

Միւս երկու յիշատակագրութիւններն աւելի կարճ են և իրար նման: Այդ յիշատակարաններից երեւում է, որ ձեռագիրը նուիրուած է սուրբ Յակոբայ վանքին. «Յիշատակ է երուսաղէմ ի դուռն սրբոյն Յակոբայ» (թերթ 16 a): Բայց թէ ո՞վ է նշանակողը, ե՞րբ է նուիրել — այդ մասին ոչինչ չի գրուած: Հաւանական է, Սիւնիքից եկած մի որեւէ ուխտաւոր բերել և նուիրել է վանքին՝ թողնելով իր յիշատակագրութիւնը:

Ձեռագիրը, ինչպէս ասացինք, գիտական նիւթերի ժողովածու է: Ժողովածուի մէջ ընդօրինակուած են Շիրակացու թուաբանական աղիւսակները, Յովհաննէս Սարկաւազի «Յաղագս անկիւնաւոր բուռց» աշխատութիւնը, Հերմիտի իմաստասիրական տեքստը (որը դեռ չի հրատարակուած) և արժէքաւոր այլ նիւթեր:

Ձեռագիրն սկսում է կրօնական մի գլուխակարգութիւնից, որը սկզբից թերի է:

Մեզ հետաքրքրող ծածկագիրն ընդօրինակուած է թերթ 3 a-ում: Նա բաղկացած է 13 տողերից: Սկզբում հայերէն սովորական տառերով գրուած է «Պղատնի Է», այսինքն՝ Պղատնի ասածն է, Պղատնի գրածն է: Ծածկագրութեան վերջում, դարձեալ հայերէն տառերով, գրուած է երկու փոքրիկ տող ոտանաւոր՝

«Թե դպիր ես ընթերցիր,
Թե sqks՝ յիմարեցիր»:

Ընթերցողին ուղղուած՝ գրչի վերաւորական այս երկտողը կարծես աւելի է հրահրում ընթերցողին՝ անպայման խորամուխ լինելու ծածկագրութեան գաղտնիքի մէջ և վերծանելու այն:

Ի դէպ՝ ծածկագրութիւնից առաջ կամ յետոյ՝ նման զրչախաղեր սովորական են մեր մատենագրութեան մէջ: Որպէս օրինակ կարելի է յիշել Կաֆայեցու ծածկագրութիւնը, որից առաջ գրուած է. «Այս է փակագիր, իմասունն իմանայ, անիմասն զարմանայ» (ՀՍՍՌ Մատեն. № 7709, էջ 395): Կամ մի ուրիշը, Սրապիոն վարդապետի քարոզգրքի ծածկագիրը, որի վրայ կանգ է առել իր ժամանակին ակադեմիկոս Ն. Եւ. Մառը «Հանդէս Ամսօրեայ»-ում: Ծածկագիրն իր վերջում ունի. «Եթէ դպիր ես՝ նայ կարդա, չէ՝ նա վզիդ տուր և հազայ» («Հանդէս Ամսօրեայ», 1892, էջ 52): Այս բոլոր երկտողերի նպատակը մէկ է — շահագրգռել ընթերցողին՝ անուշադրութեամբ չանցնել ծածկագրութեան կողքով:

Անհրաժեշտ ենք համարում նախ բերել ծածկագրութեան բուն տեքստի՝ ձեռքով արտանկարած օրինակը և ապա՝ զրադուել վերծանութեամբ:

Պէտք է խոստովանել, որ վերծանութիւնը մեզ յաջողուեց մեծ դժուարութեամբ, որովհետեւ ձեռագրում ծածկագրի որոշ տառեր, գլխաւորապէս տողի վերջում, չեն երեւում կամ շատ վատ են երեւում և այդ տառերը կարելի է մի քանի նշանակութեամբ կարդալ (տե՛ս ստորեւ):

Ծածկագրութեան տեքստում, ինչպէս տեսնում ենք, հայերէն տառերով գրուած է և կարելի է կարդալ հետեւեալ բառերը՝ «Պղատնի», «Որփեւս», «Եւ», «Աւխարհացոյցին ցկարագրեալ այսպիսի» և վերջին երկտող ոտանաւորը, որը բերեցինք վերեւ:

ւում: Որ այս տեքստը ծածկագրութիւն է, այդ պարզ երեւում է վերջին ոտանաւորից: Պարզ է, որ եթէ այդ տեքստը ուտանաւոր չլինէր, հեղինակը չէր գրի՝ «Թէ դպիր ես քնքեցիր»:

Ծածկագրութեան վերծանութիւնը մեծապէս դժուարացրեց բառանշատման քաջակալութիւնը և մի քանի հազուադէպ գործածուող բառերի կիրառումը: Սակայն որոշ աշխատանք թափելուց յետոյ, մեզ յաջողուեց այդ ևս յաղթահարել:

Ուտանաւորութիւնից պարզուեց, որ ծածկագրուած են վեց հատուած տարբեր հեղինակներից, որոնցից անունով յիշուած են միայն երեքը — Պլատոնը, Որփեւսը և Եւրիպիդեսը: Ծածկագրուած վերջին երեք հատուածները — ժողովրդի մէջ սովորական դարձած ասացուածներ են: Անհրաժեշտ ենք համարում այստեղ բերել ծածկագրութիւնը մեր կողմից, բառանշատուած և վերծանուած ձևով:

Պրագմաներ

ΣΑCΝΖΗΔΑΜΖΔΑΜFΑΝΖΗΝΙΑΡΘΕΑ

NΨΔΝΖΔΑΜΕΝΑΙΝΙΑΡΘΟΦΘΗΝΔΡΑΞΗ

ΝΕΥΗΔΡΕ: ΠΡΦΕΛ ΜΗΤΕCΔΝΕΝΕΥ

ΜΗΗΝΖΑCΕΝ: ΕΥΔΙΡΝΔΑΜΕΝΑΙΝΗΥΑ

ΕΥΧΔΑΜΡΕ: ΕΥΡΗΤΗΧΕC -- Աշխարհ

սցուցին նկարագրեալ այսպիսի Ճարգոհո

ΔΡΟΡCΗΡΔΑΔΡΗΚ: ΕΥΖΩΡΟΚΝCΔΔΕΥ.

ΕΥΗΤΡΩΟΡ: ΟΡΖΙΡΗΚΝCԳΟΥΕΔΤΔ

ΚΗΛΑΗΗ: ΟΡΡΘΟΨCΕΡΜΔΝΕΖΩ

ΟΝCΗΕΡΔΚΡΕ: ΔΡΕԳΔΗΚΟΥΡΔԳΟΖԻ

ΔԳΕ ΕΥΟΖΜΤΔΝΕ: Թէդպիրեւսը քնքեցիր

Թէտգետեմարցիր

Ծածկագրութեան վերծանութիւնից պարզուեց, որ ծածկագրուած բնագիրը հայերէն է և ծածկագրուած է հետեւեալ սկզբունքով.

ա) Բնագիրը հիմնականում ծածկագրուած է յունարէն տառերով: Յունարէն այբուբէնից գործ են ածուած հետեւեալ տառերը՝ α, ε, ζ, ς, λ, κ, γ, ι, ν, ο, ε, τ, ρ, φ, ϑ (դ-ի իմաստով):

բ) Հայկական այբուբէնի այն տառե-

րը, որոնք չկան յունարէն այբուբէնի մէջ, նրանց փոխարէն օգտագործուած են տառեր հայերէն այբուբէնից: Հայերէն այբուբէնից օգտագործուած են՝ բ, գ, խ, ծ, ձ, ը, զ, է, է:

Եւ գ) Ծածկագրութիւնը բարդացնելու նպատակով, չորս տառի համար ստեղծւել են նոր նշանագրեր: Այդ նշանագրերը ըստ ստեղծւել են դ, պ, վ, ց տառերի համար:

ՊՐՈՖ. Ա. ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդ բիւլով)

162-98

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐ

ՀՌՈՍԿԼԱՅԻ ԴՂԵԱԿ

Ն. — Հռոմկլայի Հայրապետանոցը. — ԺԲ. դարու սկիզբը հարաւ-արեւմուտք էր փոխադրուած, հայկական իշխանութիւններու մնացորդներուն հետ, նաեւ կաթողիկոսական Աթոռը, հաստատուելով, յաջորդաբար, Թաւրուր, Շուղը, Ծովք և հուսկ յետոյ Հռոմկլայ: 1116էն յետոյ է որ Աթոռը Շուղըէն Ծովքի գղեակը կը փոխադրուի՝ որով Հայրապետանոցը իբր 33 տարի Ծովքի մէջ մնացած կ'ըլլայ: Գրիգոր Պահլաւունի կաթողիկոս տեսնելով որ իր կառուցած ո՛չ անառիկ և փոքր գղեակը պիտի չկարենայ դիմադրել հաւանական յարձակումներու առջև, կը խորհի թողուլ զայն և երթալ ամրանալ Երրատացւոց ամենէն անառիկ ճանչցուած բերդին՝ Հռոմկլայի գղեակին մէջ, վասնզի Ծովքը ապահովութիւն չէր ներշնչեր իրեն այլևս: Այս անհրաժեշտ փոխադրութենէն տարիներ առաջ ներսէս Շնորհալի և Գրիգոր, Ծովքի անպաշտպան դիրքէն յուսահատ, հեռատեսութեամբ կ'ուզեն Արեւելք անցնիլ, իրենց յոյսը գնելով Վրացիներու և Ափղազներու թագաւորական արքունիքի պաշտպանութեան վրայ: Բայց նոյն միջոցին ծօսլին իշխան երբ որ սորդութեան մը միջոցին դաւադրութեամբ ձիէն վար կ'ընայ ու վերաւոր վիճակով Հալէպ կը փոխադրուի և հոն ալ կը մեռնի, իր բարեսիրտ կինը տեսնելով որ Հալէպի Սուլթան Նուրէտտին, ծօսլինի մահէն քաջաւերուած, կը գրաւէ անոր իշխանութեան տակ ինկող բոլոր բերդերն ու աւանները բացի Հռոմկլայէն, ըստ Վարդան պատմիչի, Հռոմկլայ կ'անցնի և իր մօտ հրաւիրելով կաթողիկոսը բերդը անոր կը յանձնէ և կամ, ըստ Կիրակոս պատմիչի, կաթողիկոսը ինքն է որ կը խնդրէ ծօսլինի այրիէն և գղեակը կը փոխանակէ Թորոս իշխանի կալուածներով՝ ուր ապա կը բնակի իշխանուհին: Շնորհալիի պատմածով աւելի

հաւանական կը թուի երկրորդ պարագան: Շնորհալի պատմելով Հռոմկլայի տկարանալն ու Հագարացւոց զօրանալը, կը նկարագրէ թէ ինչպէս Իկոնիոյ Սուլթան Մասուտ Գերմանիկի կամ Մարաշի կողմերը գալով, ճամբուն վրայ գտնուող բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը գրաւելով ու աւերելով, կը հասնի Եփրատական երկիրները: Գրիգոր կաթողիկոս այդ արշաւանքներուն առջև կը պարտաւորուի լքել իր ջանքերով կառուցած Ծովքի գղեակը ու կուգայ կ'ապաստանի Հռոմկլայի անառիկ բերդին մէջ՝ որուն յոյն տէրերը լքած ու փախած էին և պաամուածքի մը համաձայն յոյն արեւդայ մը միայն թողած էին հոն: Գրիգոր երէց ալ՝ որ Մատթէոս Ուռնայեցիի պատմութեան շարունակողն է, 1162ին կը գրէ որ Անտիոքի իշխան Սիր Արնուտ, աշնան ամիսներուն ասպատակելով Բիւզանդիոնի Ալեքս Ա. կայսեր երկիրը և կաթողիկոսին բերդը՝ որ Ծովք կը կոչուէր, իր շրջականերով աւարի կուտայ և գերի կը վարէ այդ սահմաններուն մէջ գտնուող թիւրքմէն ցեղերը: Իսկ Սմբատ պատմիչ ալ փոխանցումը կատարուած կը պատմէ Գրիգոր կաթողիկոսի ձեռնադրով, որպէսզի նորոտաց հայրապետական Աթոռը մնայ միշտ ազգային սեպհականութիւն: 1834ին Կ. Պոլիս տպուած Յայտաւորքի մը մէջ կը կարդանք. «Եւ կաթողիկոսն Գրիգորիս զնեաց Հռոմկլայն ի փոսնի իշխանէ միջէ, որում անուն էր ծօսլին, և անդ փոխեաց զկաթողիկոսարանն, զի մինչև ցայն բնակէր նա ի Ծովքն կոչեալ բերդ: Թիշատակարանի մը համաձայն (Տաւեան Յուցակ Վիեննայի, էջ 91) Ս. Լուսաւորչի Սէն ու քոջը կը գողցուին ու կը բերուին Ծովք (Արշնիէն) Տէր Գրիգոր կաթողիկոսին և ապա կը փոխադրուին Հռոմկլայ (Բ. (Վրդ. Կթղկ.) Հ. Ամստերդամ 1903, էջ 101): Աթոռին Ծովքէն Հռոմկլայ փոխադրութեան ճշգրիտ թուականին վրայ համաձայն չեն ժամանակակից պատմագիրները: Կարելի է անվրէպ ընդունիլ Սմբատի թուականը, 1151-52: Արդէն տարի մը առաջ, 1149ին, Ծովքի կաթողիկոսարանէն Հռոմկլայ փոխադրուած էր Աթոռն բոլոր հարստութիւնը՝ ուր ծօսլին իշխանին բարեմիտ կինը կը հսկէր այդ գանձերուն վրայ, երբ արդէն Հռոմկլայ էին կրիկեան մեր հայ իշ-

խանները, տակաւ դօրանալով հոն: Հոռմ-
կլայի զղեակը կաթողիկոսարանի վերած-
ուելէն 39 տարի առաջ անոր տէրն էր Վա-
սիլ իշխան՝ որուն դարպասին մէջ հաս-
տատուեցաւ կաթողիկոսարանը: Մասնաւո-
րապէս Շնորհալիի և Գրիգոր Տշայ Պաշ-
լաւունիի օրով Հոռմկլայի Հայրապետա-
նոցը դարձաւ կրօնական և տոհմիկ մշա-
կոյթի նշանաւոր կեդրոն մը ու այժմ նոյն
իսկ Ասորեոց եկեղեցիին համար ու բոլո-
րովին ներգործուեցաւ և եղաւ օժու-
նորհուն անուն մը՝ որ տեւականապէս
կցուեցաւ Շնորհալիի անուն (անդ):

Բնիկ Սթրազպուրկցի, Տոմիկեան
կարգէն գերմանացի կրօնաւոր Հայր Պրո-
քատ, 1232ին իրր ճանապարհորդ կ'աշ-
ցելէ Արեւելք, ու եգիպտոս և Սուրիա
մնալէ յետոյ, կ'անցնի Կիլիկիա ու Հոռմ-
կլայի Դղեակի Հայրապետանոցի մէջ տա-
նըչորս օր հիւր կը մնայ ու իր Աւղեգրու-
թան մէջ հիացումով ու անաշտօրէն գով-
քը կը հիւսէ Կիլիկեան հայ արքունիքին
և Հայրապետանոցին: Պրոքատի մահուան
թուականը յայտնի չէ: Aubrey Stewart
անգղիերէնի թարգմանած է անոր Աղե-
գրութիւնը որ հաւանաբար խմբագրուած է
1270 ական թուականներուն: Թարգմանիչը
իր յառաջաբանին մէջ Պրոքատի մասին
կը գրէ. «Անկեղծ հաւատացեալ մ'էր, օ-
տար եկեղեցիներու հանդէպ իր սէրը շատ
գնահատելի էր: Իմաստուն և հանճարեղ
էր ան. իր ճամբորդութեանց ժամանակ
շարունակ տեղեկութիւններ կը քաղէր և
կ'իւրացնէր զանոնք: Կ'ապրէր օտար կրօ-
նականներուն մէջ, ընդունելով զանոնք
իրը եղբայր: Նկարագրով խոնարհ էր ու
արի, հետաքրքիր ու բարեպաշտ» (*):

Ժամանակակից հայ պատմագիրներ ու
Ձեռագրաց ժամանակագրութիւններ ըն-
դարձակօրէն վեր են առած կոստանդին Ա.
Բարձրբերդցի կաթողիկոսի անբասիր ու
ժուժկալ կենցաղը, անոր բարեպաշտու-
թիւնն ու հայրենասիրութիւնը և մեր ազ-
գային մշակոյթի հանդէպ իր սէրն ու ըն-
ծայած հովանաւորութիւնը: Եւրոպացի կա-
թողիկ ուսումնական կրօնաւորի մը նոյն
զգացումով յայտնած հիացումը պահ մը

ա՛յ աւելի կը մեծցնէ արդէն իսկ մեծ կոչ-
ուելու արժանի Բարձրբերդցիի՝ իր Ազգին
ու եկեղեցիին մատուցած գնահատելի ծա-
ռայութիւնները, մանաւանդ անոր հրեշ-
տակային վարքը: Պրոքատ կը հիանայ ար-
գարեւ Հայոց թագաւորին և թագուհիին և
անոնց իշխաններուն, ինչպէս նաև հայ ե-
կեղեցականաց ու ժողովրդեան բարեպաշ-
տութեան վրայ. տեղեկութիւններ կուտայ
Բարձրբերդցիի և միւս եկեղեցականներու
տարազին վրայ. մէջ կը բերէ հայ արքու-
նիքի ներքին կեանքի սովորութիւնները,
թագաւորին ու եկեղեցականներու կողմէ
որուած կրօնական պատիժները, կը յայտնէ
հայ ծէսին հանդէպ իր հիացումը (անդ):

«Հայոց առաջնորդներուն (կը գրէ
Պրոքատ) գլուխը կը կոչուի Կաթողիկոս:
Անոր քով մնացի տասնեւչորս օր. ան իր
մօտ ունի արքեպիսկոպոսներ և եպիսկո-
պոսներ, վանահայրեր և ուրիշ եկեղեցա-
կաններ: Ան իր սնունդով, զգեստներով
և կենցաղով ա՛յնքան օրինակելի է որ՝
անոր նման ոչ միւն տեսած եմ, ըլլա՛յ կրօ-
նական, ըլլա՛յ աշխարհական, և ստոյգ կեր-
պով կը յայտարարեմ թէ՛ իմ կարծիքովս
իր հագած զգեստները հինգ ստերլին չիլին
արժէք չունին. սակայն ան ունի շատ հաս-
տատուն զղեակներ և մեծ եկամուտներ,
և հարուստ է ո՛րեւէ հասարակ մարդէ ա-
ւելի: Ան կը հագնի ոչխարի կարմիր մօրթէ
կոշտ մուշտակ մը, շատ մաշած և տգեղ,
և լայն թեւերով, և անոր տակէն շատ հին-
ցած գորշ պարիզօտ մը, և գրեթէ մաշած:
Բաց աստի, ան կը հագնի սև փորուրար
մը, և աժան տեսակէն հաստ սև կրկնոց
մը: Տեսայ Հայոց Կիլիկիոյ թագաւորը (Հե-
թում Ա.) իր բոլոր ազնուական իշխաննե-
րով որոնք խոնարհութեամբ և մեծ յար-
գանքով կը նստէին անոր մօտ. թագաւորը
յաճախ իր անդրանիկ օրդոյն (Լեւոն) հետ
կը մնար և որ մեծ բարեպաշտութեամբ
մօտիկ կ'ընէր անկէ Աստուծոյ խօսքը: Կա-
թողիկոսը և առաջնորդները Մեծ Պահոց
մէջ պահք կը բռնէին հացով և ջրով միայն.
այնպէս կ'ընէին նաև թագաւորը և իր բո-
լոր իշխանները, բացի Աւետման տօնէն,
երբ իմ ներկայութեանս, կաթողիկոսը թոյ-
լատրեց իրեն քիչ մը ձուկ ուտել և զինի
խմել: Նոյն օրը պատարագ մատուցուեցաւ
ի ներկայութեան կաթողիկոսին, թագաւո-

(*) Միքայիլ Եպս. Աղաւունքի՝ Սիոն, 1933, Յու-
նիս, էջ 179:

րին և թագուհիին (Չապէլ)։ Իրենց ծէսը շատ բարեպաշտական է. քահանաները ու եպիսկոպոսները մերիններուն նման կը զգեստաւորուին։ Պատարագին կը զործածեն անխմոր հաց, կը կարդան Առաքելական Թուղթերը, Աւետարանները, կ'երգեն «Սուրբ Աստուած», «Հայր մեր...» մինչնոյն բառերով ինչպէս մենք, բայց իրենց սեփական լեզուով և գրերով, վասնզի անոնք ունին իրենց յատուկ լեզուն և այբուբենը։ Կաթողիկոսը և միւս բոլոր Առաջնորդները վանական են, և ամբողջ Արեւելքի մէջ, մէկ ծայրէն միւսը, չկայ որեւէ ազգի մը Առաջնորդ որ բացառաբար վանական ըլլայ։ Բոլոր վանականները մեծապէս յարգելի են և ի պատուի։ Կղերիկոսները և քահանաները հեղինակութիւն չունին, և աշխարհական մը կարեւորութիւն չընծայիր անոնց, և ժամերգութիւն կատարելէ զատ ուրիշ պարտականութիւն չունին։ Կանոնական ժամերը կ'իմացնեն կոչնակ զարնելով, վասնզի զանգակ չունին։ Գիշերը երբ նշան կը տրուի, ժողովուրդը կը հրաւիրուի տունէն եկեղեցի գալու։ Երբ գիշերային պաշտամունքը կը ըրանայ, կրկին քնանալու համար տուն չեն երթար, այլ կը մնան եկեղեցի, խրատ կը տրուի մինչև պատարագի ժամը, կամ մինչև երրորդ ժամ, եթէ տօնի օր ըլլայ։ Ասկէ զատ, անոնք արտօնութիւն չունին, բացի նոյն հրահանգներէն՝ որ կը տրուին վարդապետներուն կողմէն։ Բոլոր քահանաները ամուսնացած են, այն պատճառաւ չեն կրնար առաջնորդ ըլլալ՝ երբ կնոջ տէր են։ Անոնք չեն կրնար պատարագել երկուշաբթի օրերը, ոչ ալ մինչև ուրբաթ, որքան ալ մեծ տօն պատահելու ըլլայ նոյն օրերը, բայց անոնք ազատ են խօսելու իրենց կանանց հետ. սակայն շաբաթ և կիրակէ օրերը մեծ հանգիստաւորութեամբ կը քնան պատարագել։ Քահանայ մը իր կնոջ մահուանէ վերջ ապաշխարող կը դառնայ և երկրորդ անգամ չի կրնար ամուսնանալ. եթէ ան պոռնկութեամբ կամ շնութեամբ մեղանչէ, կը զրկուի եկեղեցիէն և իր պաշտօնէն և ի նպաստ իրեն ո'ւնէ շնորհաբաշխութիւն չի կրնար ըլլալ...

«Պատարագի պաշտամունքը բարեպաշտօրէն կը կատարուի իրենց եկեղեցիին մէջ։ Սկիզբ կը դրուի սեղանին ձախ կողմը պա-

տին վրայ այդ նպատակաւ շինուած տեղւոյ մը մէջ։ Նուիրագործութեան ժամանակ սարկաւազը մետաքսեայ թանկագին զգեստ մը հագած երկիւղածութեամբ իր գլխուն վրայ կը բարձրացնէ սկիհը. բուրվառակի կիսասարկաւազ մը և երկու մօմակալներ առջեւէն երթալով կը հասնին սեղանին աջ կողմը՝ ուր եպիսկոպոսը երկիւղածութեամբ կ'առնէ սկիհը և կ'ընծայէ զայն, ինչպէս կ'ընեն մեր քահանաները... Եւ ի՞նչ երկրին մէջ տեսած եմ ուրիշ օրինակելի սովորութիւնները՝ աշխարհականներու, կղերկոսներու, վանականներու միջև. կը կարծեմ թէ հազուադիւրս պիտի ըլլար մեր երկրին մէջ գտնելը» (անդ, էջ 182)։

Օտար եւրոպացի կրօնաւորի մը այս հակիրճ և ականատեսի վկայութիւններն իսկ բաւական են ցոյց տալու թէ որքան կանոնաւոր ու աւանդապաշտ Հայրապետանոց մըն էր՝ զոր կը վարէին Ժ. Դ. դարուն Հռոմկայ նստող մեր կաթողիկոսները, Արեւելեան Հայաստանի զանազան կեդրոններու մէջ տեղափոխուած կաթողիկոսարաններու աւանդական կարգապահութեամբ, աւելի հետամուտ մտաւորական զարգացման։

ԱՐՏԱՒԱԶԴ՝ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Շարունակելի)

ՄԻԱԺԱՄԱՆԱԿ ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

ԱՐՏԱՒԱԶԴ՝ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Փառիզի մէջ. —

1. — Պատմութիւն Հայկաի Հայոց, Երրորդ հատը (Քննական)։
2. — Մայր Տուգակ Հայերէն Զեռագրաց Եւրոպայի Մասնաւորներու (Ա. հատ)։
3. — La Vie et la Culture Arménienne d'Alep au XVIIe Siècle (Երկրորդ սլագոսիւն)։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ մէջ. —

4. — Ընդարձակ Բառարան Սուրբ Գրոց, պատկերազարդ, Ա. հատ։

Մարսէյի մէջ. —

5. — Արամեանի եւ Կեղոնականի Ուսուցիչներ (Տակաւին Թարմ Յիշատակներ) պատկերազարդ։

Ապստոլանքի համար դիմել հեղինակին՝

15, Rue Jean Goujon, PARIS - 8^e

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՖԻՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

Փորձել տարազը տալ և իբր բանալին հոգիներու այս զարմանալի վերկառուցումներուն, ատիկա մեղի կը թուի յանդուգն, անկարելի նոյնիսկ: Փորձագրուած Ֆակէէ մը, այս մեթոտը թոյլ չտար որ սահմանես զինք, բաւական է երբ կարողանաս անոր մէկ նկարագրութիւնը տալ: Անոր համար որ կատարելութեան այդ կէտին, երբ քննադատութիւնը կը շփոթուի արուեստին հետ, կ'ըլլայ ինքն իսկ արուեստ մը: Անիկա այլեւս միայն մտաւորական կարողութիւններու կրթանք մը չէ, է՝ նաև արտայայտութիւնը ամբողջ հոգիի մը: Ան կը դադրի ըլլալէ կիրառութիւնը, կատարուած առաւել կամ նուազ տաղանդով, գրական երկերուն, որոշ սկզբունքներու, որոշ վարդապետութեան մը, կամ, աւելի պարզօրէն, որոշ մեթոտի մը: Ընդհակառակը, ան կ'երեւի որպէս ընթացք մը բռնադրական և ինքնաբեր մտքի մը որուն ուրիշ միտք մը տուած է ցնցումը, և որ, գրաւուած իր նիւթով կը բարձրանայ բնականօրէն մինչև ճշգրիտ վերարտադրութիւնը մօտելին, ի՞նչ, մինչև սքանչելի ստեղծումը կենդանի պատկերի մը: Balzac-ին ստեղծած անձնաւորութիւնները, կ'ըսեն, կը մրցին քաղաքային վիճակին (état-civil) հետ: Ֆակէին կենդանագիրները, իրենց ճշգրտութեամբ, ճշգրտութեամբ, քանդակով, մտերիմ կեանքով որ զիրենք կը վարէ, մրցում կ'ընեն իրական անձերուն զօրս կը ներկայացնեն:

Ի՞նչ ձեւով կ'աշխատի քննադատը, այսինքն ինչպէ՞ս կը վարուի իր մենագրութիւններուն պատրաստութեան, իր ուսումնասիրութիւններուն կազմութեան մէջ: Victor Giraud-ն որ ճանչցաւ վարպետը, զայն մեղի կը ցուցնէ, իր Maitres de L'heure-ին հիւթեղ մէկ էջովը, սա ձեւով՝

«Պր. Ֆակէն նախ կ'առնէ իր հեղինակին վրայ քանի մը փութկոտ ծանօթու-

թիւներ կենսագրական կամ մատենագրական: Յետոյ կը փակուի ատեն մը անոր երկերուն հետ. ուշագրութեամբ կը կարգայ զանոնք, ու է տպագրութեան մէջ, նօթեր կ'առնէ, բայց մանաւանդ կը փորձէ իւրացնել ա՛յնքան ամբողջապէս որքան կարելի է բովանդակ հիւթը տպագրուած այս երկին: Այդ ընելէն ետք, կը գոցէ գիրքերը, և կ'երազէ, կը վերլուծէ՝ իր ընթերցումներուն՝ իր վրայ ըրած տպաւորութիւնը, կը ջանայ պատկերացնել, կարելի ճշգրտութեամբ, մտաւորական և բարոյական անձնաւորութիւնը մարդուն որուն գիրքերը կարդաց, անոնցմէ քաղած բազմապատիկ իր տպաւորութիւնները կը կապէ անոնց խորունկ պատճառներուն. կը փորձէ թափանցել անոնց ներքինին, տարբազարել փափուկ մեքանիզմը անոնց խառնուածքին, նկարագրին, մտածումին: Եւ երբ անոնց մասին դրած բոլոր հարցումներուն պատասխանեց, երբ կը կարծէ անոնց լաւ թափանցած ըլլալ և զանոնք լաւ հասկցած, երբ իր ներքը անոնց պատկերը բաւական յստակ է, այն ատեն, աչքերը յառած այդ պատկերին, կը ջանայ զայն ամբողջնել թուղթին վրայ. կը վերակազմէ կերպով մը մեր աչքերուն տակ, այնպէս ինչպէս զանոնք կ'ըմբռնէ անշուշտ, այդ հոգին, այդ մտածումը, այդ երկը: Տարբազարելէ ետք վերստին կը բաղադրէ»:

Քննադատին աշխատելու վարմունքը այս ձև պատկերելը ճիշտ է: Ան կը համաձայնի ոչ միայն աշխատանքին արդիւնքներէն մեր ճանչցածներուն հետ, այսինքն անկէ ելած ուսումնասիրութիւններուն հետ, այլ նաև քանի մը անուղղակի խոստովանանքներուն հետ զոր Ֆակէն կ'ընէ, յանձնարարելու ատեն, իր երկերէն մէկուն մէջ, կարդալու որոշ ձև մը որ յայտնապէս իրենն է՝ «իմաստասէր մը կարդալու ատեն մեր փնտռածը խորհելու հաճոյքն է զոր ճաշակած պիտի ըլլանք հետեւելով հեղինակին ամբողջ մտածման, և մերինին, խառնուած անորինին, և անորինին, որ կը գրգռէ մերինը, և մերինը մեկնելով անուրինը...»: Ինչ որ Ֆակէն մեղի կ'ըսէ իմաստասէրներու ընթերցումին մասին, կըրնանք զայն իմանալ ընթերցումին՝ — ե՛ւ քննադատական ընթերցումին մասին — հեղինակներուն ընդհանրապէս:

Այսպէս հետապնդելէ ետք, ուշադիր, դանդաղ ընթերցումով մը, հեղինակի մը մտածումին ամբողջ իւրացումը, անոր թափանցելէ ետք ամենէն ծածուկ ծալքերուն մէջ, Ֆակէն կը պարզէ իր հետախուզութեան արդիւնքները:

Այս պարզումին կարգը միշտ նոյնը չէ՝ ճշտիւ, կը կրէ ձեւափոխութիւններ ուսումնասիրուած նիւթին ընթերցման համեմատ եւ կը յարմարի պահանջներուն. քննադատը կը զգուշանայ նետելու նոյն կաշապարին մէջ, բանաստեղծի մը վերաբերեալ ուսումնասիրութիւն մը, բարոյագէտի մը կամ իմաստասէրի մը մասին յօդուածի մը հետ: Կարելի է սակայն նշմարել որոշ միօրինակութիւն մը՝ քննադատէն ընդհանրապէս որդեգրուած ծրագրին մէջ պարզելու համար իր գաղափարները: Զանց ընելով մանրամասնութիւններ, կարելի է բաժնել՝ Ֆակէի ամէն մենագրութիւն՝ երեք մասի, առաջինը կը վերաբերի մարդուն, երկրորդը՝ գործին, երրորդը՝ ազդեցութեան: Այս մասերէն իւրաքանչիւրը, անհաւասար կարեւորութեամբ, կը պարունակէ շատ մը գլուխներ: Երբ Ֆակէն կը զբաղի մարդով, ուշագիւր է նախ՝ կարճ կերպով պատմելու Անոր կեանքը: Կ'ընէ այդ իբր խղճի գործ, առանց պնդելու, զոհանալով ներկայացնել միայն կարճ ամփոփում մը ամենէն կարեւոր եղելութիւններու կեանքի մը որ — մարդ կը զգայ այդ — զինք շատ չչահազըրգուեր ինքն իր մէջ, եթէ ամբողջապէս զանց չառնէր կենսագրական ամէն ցուցմունք, անոր համար որ, երբեմն հեղինակի մը կեանքը կրնայ իրեն մատուցանել թանկագին նշմարներ անոր նկարագրին վրայ: Դրագէտին նկարագիրը, արդարեւ, զինք ալ աւելի կը զբաւէ: Կը յամենայ զատուրդելու անոր կազմական տարրերը եւ անոնց առնչութիւնները: Քննադատը կ'անցնի յետոյ, սովորաբար, հեղինակին ընդհանուր գաղափարներուն ուսումնասիրութեան, ինչ որ զինք կը տանի երկին վերլուծումին: Երկով զբաղելու ատեն, Ֆակէն աչքէ կ'անցէ ուսումնասիրուած հեղինակին գլխաւոր գրութիւնները, զորս կը գնահատէ անոնց արժէքին տեսակէտէն եւ զորս կը փորձէ կապել գրագէտին նկարագրին զանազան կերպարանքներուն եւ անոր ընդհանուր գաղափարներուն: Այսպէս

սով կը գծէ գրական դիմագիծ մը, երբ հարցը կը վերաբերի մանաւանդ արուեստագէտի մը, կամ կենդանի պատկեր մը բարոյական կամ իմաստասիրական դրութեան մը, երբ իր վերլուծածը մտածող մըն է: Ա'լ իրեն կը Ֆիայ եզրակացնել. կ'ընէ այդ սովորաբար, տալով համութալին դատաստան մը մարդուն եւ երկին վերայ, ցոյց տալով անոնց ազդեցութիւնը յաջորդ դարերու գրագէտներուն վրայ, եւ անոնց գրական ճակատագիրը:

Ահաւասիկ, օրինակի համար, ստորաբաժանումները յօդուածին զոր Ֆակէ կը յատկացնէ Voltaire-ին:

- I. Մարդը
- II. Անոր մտքին դարձումները
- III. Անոր ընդհանուր գաղափարները
- IV. Անոր գրական գաղափարները
- V. Անոր գրական արուեստը
- VI. Անոր արուեստը «երկրորդական սեռերու» մէջ
- VII. Եզրակացութիւն:

Ահաւասիկ, տակաւին Chateaubriand-ին վրայ յօդուածին ստորաբաժանումները՝

- I. Անոր կեանքը
- II. Անոր նկարագիրը
- III. Անոր ընդհանուր գաղափարները
- IV. Անոր գրական գաղափարները
- V. Անոր հանճարը
- VI. Անոր ոճը:

Կը տեսնուի, ինչպէս որ քննադատին աշխատելու մեթոտը պարզ եւ հեշտ է, այնպէս ալ պարզելու անոր կերպը մասնաւոր եւ յատկանշական ոչինչ ունի իր յստակութենէն զատ:

Կարեւորը ուրեմն, ո'չ Ֆակէին ինչպէ՞ս աշխատելն է, ոչ ալ ինչպէ՞ս պարզելը, այլ՝ այդ աշխատանքին արդիւնքը, այսինքն ինքնատիպ վերակառուցումը հեղինակի մը անձնաւորութեան, ինքնատիպ կերպը որով ան վերստին կը մտածէ անոր երկը:

Այս տեսակէտով ան ապացոյցը կուտայ հոգեբանական շատ մեծ թափանցողութեան: Անջատումի հաղուագիւտ կարողութեամբ մը օժտուած չչատանար քննելով, իբր արուեստասէր մը, այս օտարական հոգին, օղէն բռնելով անոր բարդ զգացումներէն մին, զայն վայելելու հա-

մար հետաքրքրություն, վայրկեանի մը համար գողնալով նուրբ գաղափար մը, անով հեշտանալու համար, հոգ չէ թէ ետքէն արհամարհանքով զայն նետէ, իբրեւ հիւթը ծծուած նարինջ մը: Հետո՛ւ ատկէ: Ան կը թափանցէ դանդաղօրէն, բնական ընթացքով մը և անարգել, օտարական զգայնութեան և մտածումին: Հոն կը յամենայ երկարօրէն, հեշտանքով: Կը զննէ անոր ամենէն մութ անկիւնները: Տեսակ մը կերպարանափոխութիւն կը կատարուի: Բրնձնադատը գրեթէ անջատուած իր եսէն, կ'ապրի հեղինակին կեանքով: Այսպէս փորձելէ ետք, եզական փորձառութեամբ մը, այդ հեղինակին գաղափարներուն քանակն ու որակը, այդ կերպով վերգզայէ ետք անոր զգացումներուն թրթռացումը, վայելելէ ետք այդ օտարական երեւակայութիւնը իբրեւ իրենինը, Ֆակէն կ'ամփոփուի, կ'անջատուի և կը խելաբերի: Լքումին կը յաջորդէ քննադատութիւնը: Փոխառեալ կեանքով մը ապրելէ ետք, զայն կը դատէ, Լուս դատելու համար պէտք է վերաշինել: Եւ որովհետեւ ամէն շինութիւն համեմատութիւններու ճշտորոշում մըն է, ահաւասիկ մեր քննադատը հանելու վրայ է, հեղինակի մը բարոյական և մտաւորական բարդոյթէն, ցայտուն գիծը, մնայուն մասնայատկութիւնը, «տիրական կարողութիւնը»: Երբեմն կը նկատէ ոչ թէ միակ մէկ, այլ շատ մը կարողութիւններ, հաւասարապէս ուժով, նոյն կամ ներհակ ուղղութիւնով: Հարց է, այն ատեն, որոշել առնչութիւնները այս կարողութիւններուն, ինչպէս նաեւ անոնց համեմատութիւնները, և հեղինակին միւս հոգեբանական ձգտումները: Այս առնչութիւններուն վերլուծումին մէջ Ֆակէն կը շոյլէ իր նրբամտութեան գանձերը:

Յաջորդական և բազմապատկեալ այս հպումներէն, մանրակրկիտ և յարատեւ այս աշխատանքէն ի՞նչ պիտի ելլէ:

Յոյց տուինք արդէն. ատկէ կ'ելլէ դրութեան մը վերակազմութիւնը, կամ գրական կենդանագիր մը, այսինքն վերակազմութիւն մը դարձեալ, բայց այլ ձեւով, որ ա'լ մտաւորական չէ միայն:

ԱՄՓՈՓՅՑ

ՊԱՐԳԵԻ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Շաբուցակեղի՝ 12)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԱՅՐԻՎԱՆՔ

ԿԱՄ

ԳԵՂԱՐԴԱՅ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Այրիվանքը կը գտնուի Այրարատ նահանգի, Մազազ գաւառի, Գառնոյ ձորին մէջ. կը կոչուի նաեւ Գեղարդայ վանք, որովհետեւ Ս. Գեղարդը հոն պահուած է երկար ժամանակ (ԺԳ-ԺԸ դար): Ան կը պարունակէ եօթ եկեղեցիներ, որոնցմէ հինգը վիմափոր: Այդ պատճառաւ է որ այս մենաստանը յորջորջուած է Այրիվանք:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Այրիվանքը մին է Հայաստանի այն վանքերէն որ արժանացած է բազմաթիւ ուսումնասիրութեանց, որոնց գլխաւորներն են.

1. — Սորաբեհեմէն Այրի Վանք, ըմտնափանոս վրդ. Մխիթարեանցի, Վաղարշապատ, 1873, էջ 96:

2. — Այրաբ, Ալիշանի, Վենետիկ, 1890, էջ 334-351:

3. — Խաչատուրեան, Գ. Արք. Յովսէփեանի, Երուսաղէմ, 1944, Բ. Հատոր, էջ 49-136:

Այս և ուրիշ աղբիւրներէ քաղելով կը ներկայացնենք Այրիվանից առաջնորդներու հետեւեալ ցանկը, կցելով նաեւ ինչ ինչ յիշատակներ՝ պատմական անձերու և անցքերու:

Այրիվանքը, յետնագոյն մատենագրական աւանդութիւններու համաձայն, հիմնուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն: Հոս հանգստացած են Մեծն Ներսէս և Սահակ Պարթեւ կաթողիկոսները:

731 թուին կը յիշատակուի Այրիվանից միաբան Գրիգոր քահանայ Գոզիկ, երաժիշտ. — Յովսէփեանց, Մխ. Այրիվանեցի, Երուսաղէմ, 1931, էջ 17-8:

839 թուին Յովհաննէս Ե. Ովայեցի կաթողիկոսը պահ մը հոս կ'առանձնանայ. — Օրմն. էջ 168:

923 թուին Նսր ոստիկանը կը կողոպ-

տէ Այրիվանքը, յափշտակելով ի միջի այլոց սրբազան գրքերը. — Յովհ. կթղ. կղ.:

1. — Գրիգոր Առաջնորդ, 1177–1191 թ. — Իր օրով, 1181ին, Ստեփանոս կթղ. Աղուանից, կը միաբանակցի Այրիվանքին. — Այրարատ, էջ 343–4:

1200 թուին Զաքարեան հայ իշխանները կը զբաւեն Այրիվանքը և չրջակայ գաւառները:

2. — Բարսեղ Միայնաւոր, 1214. — Կը շինուի մեծափառ կաթողիկէն՝ աշխատութեամբ եղբարց. — Շահխաթ. Բ. էջ 284:

1240–50 թուականներուն Պոռչ մեծ իշխանը կը գնէ Այրիվանքը Իւանէ Աթաբէկի որդի Աւագէն, իր տոհմին գերեզմանատուն դարձնելու նպատակով:

1256 թուին կը նորոգուի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

1268ին Պոռչ իշխանը շինել կուտայ Ս. Գեղարդի պահարանը:

3. — Դաւիթ, 1278:

4. — Մխիթար Եպս. Այրիվանցի, 1278 թ. — մ. 1290: Ծանօթ հեղինակն է սա: Իր մասին տես Գ. Արք. Յովսէփեանց, Մ. Այրիվանցի, Երուսաղէմ, 1931:

1288 թուին Պապաք, Պոռչի որդին, շինել կուտայ ժայռափոր ժամատուն մը կամ մատուռ մը յանուն Ս. Սարգսի. — Շահխաթ. Բ. էջ 287:

1387 թուին Այրիվանք կ'այցելէ Դրեգոր Աթաբեկի Ծեբենց:

5. — Սիմեոն Բաբունապէս Այրիվանցի, ✕ 1458. — Կը վերանորոգէ վանական կարգ ու կանոնը. — Հայպ. էջ 569:

6. — Ստեփանոս Միայնակեաց, 1429. — Խաղբ. Բ. 123:

1441 թուին Թովմայ Մեծփեցի կ'այցելէ Այրիվանք:

7. — Յովնանէ Եպս. Պոռչեանց, 1475–մ. 1493. — Թ. Աղբար, Բ. էջ 304:

8. — Բարսեղ Եպս. Պոռչեանց, 1493. — Թ. Աղբար, Բ. 304: Խաղբ. Բ. 128:

9. — Ասուածատուր Եպիսկոպոս, 1603–10. — Ա. Դաւրիթեցի, էջ 47–8:

10. — Յովնանէ Եպիսկոպոս, 1629. — Խաղբ. Բ. 130:

11. — Դաւիթ Եպս. Պոռչեան, 1635–մ. 1675. — Իր օրով Տփղիսեցի Սուլէ Զիթաղեան կը նորոգէ վանքի կաթողիկէն. — Այրարատ, էջ 340: Խաղբ. Բ. 130–1:

Հոս կ'այցելէ 1655ին Եւրոպացի առջին ուղեւորը՝ Թափեռնիէ Ֆրանսազին:

12. — Ստեփանոս Եպս. Պոռչեան, 1675–մ. 1679. — Նախորդին եղբայրն է. — Խաղբ. Ա. 257–8: Բ. 128, 132:

Վանքը կը կործանի երկրաշարժէն 1679 Յունիս 4ին. — Դիւան Հայոց Պատմութեան, Գ. էջ 792:

13. — Դաւիթ Եպս. (Փոքր) Պոռչեան, մ. 1655. 1679–մ. 1705. — Երկրաշարժէն փաստաւոր վանքը կը նորոգէ. վերստին շինել կուտայ Ս. Գեղարդի պահարանը, 1687ին, պահելով Պոռչի արձանագրութեան պատճէնը. — Այրարատ, էջ 339: Մխիթարեանց, էջ 46 ծանօթ.:

Իտալացի Ճեմիլի ուղեւորը վանք կ'այցելէ 1694 Յունիս 2ին:

Դաւիթ Եպս. արծաթէ պահարան մը շինել կուտայ Նոյեան տապանի տախտակի կտորին համար, 1698ին. — Մխիթարեանց, էջ 81: Խաղբ. Ա. 258–267:

14. — Դանիէլ Վրդ. Պոռչեան, 1705–

15. — Խաղբ. Ա. 261, 268: Բ. 133:

15. — Նիկիտ Վրդ. Նորեցի, 1733. — Խաղբ. Բ. 134:

16. — Պետրոս Զահեկեցի, 1733–51. — Զամբա, էջ 273: Խաղբ. Բ. 134:

17. — Ղուկիանոս Վարդապետ, 1763–6. — Զամբա 274: Խաղբ. Բ. 136: Դիւան Հայոց Պատմութեան, Գ. էջ 52, 320, 503:

1811 թուին այցի կուգայ Անգլիացի Մորիէր. — Յովհ. Յակոբեան, Ուղեգրութիւններ, Հատոր 2. էջ 348–50:

1819 Հոկտ. 27ին կ'այցելէ Անգլիացի Ռոբերտ Կեր Պորտըր. — Նոյն, էջ 810–13:

1834 թուին կ'այցելէ Հելուեացի Տիւպուա և կը քննէ վանքին շինութիւնները:

18. — Յովնանէ Վրդ. Նախիջեւանցի, 1834–40. — Կը ձեռնարկէ վանքի նորոգութեան, բայց չաւարտած վրայ կը հասնի Այրարատի մեծ երկրաշարժը, 1840 Յւլ. 2, և շատ փրաններ կը պատճառէ. — Շահխաթ. Բ. էջ 289: Մխիթարեանց էջ 54:

19. — Մարտիրոս Վրդ. Վաղարշապատցի, 1841–մ. 1844, որ քանի մը միաբաններով հոն կը հաստատուի և կը ձեռնարկէ վերաշինութեան: Թաղուած է անդ. — Մխիթարեանց, էջ 55:

20. — Միխայիլ Վրդ. Զամոյեանց (Յա-

բութիւնեան), Տփսիսեցի, 1850-71. — Կը կատարէ զանազան նորոգութիւններ. — Այրարատ, էջ 349:

21. — Ռափայիկ Վրդ. Տէր Տիմոթէոսեան, 1871-3. Իր օրով, Տ. Գէորգ Դ. կաթողիկոսի հրամանաւ կը կառուցուի զպրոց մը. — Մխիթարեանց, էջ 55:

22. — Վարդան Վրդ. Վարդանեան, 1881:

23. — Մասթեոս Վրդ. Անեմեան, 1932:

24. — Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Հիւսեան, 1934:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Այրիվանքը մշակութային կարեւոր գործունէութիւն ունեցած է իր դարաւոր գոյութեան զանազան շրջաններուն: Ամենափայլուն դարը եղած է ԺԳ. ը, երբ բացի զընթացեալ աշխատաւորներէն տուած է նաև հեղինակներ: Ահաւասիկ ամփոփ կերպով ինչ որ ծանօթ է մեզի Այրիվանքի զրէի մշակներէն:

Ա. — Փրիլպպոս Քահանայ, Գրիչ, 11-90ին օրինակած է Տօնապատճառ մը. — Շողակաթ, էջ 196-7:

Բ. — Յակոբ Քահանայ, Կազմող, 11-91ին կազմած է վերոյիշեալ Տօնապատճառը:

Գ. — Արէլ Գրիչ, 1217ին օրինակած է Աւետարան մը. — Խաղբ. Բ. 88:

Դ. — Սարգիս Նկարիչ, 1217 թուին նկարազարդած է վերոգրեալ Աւետարանը:

Ե. — Ստեփանոս Կազմող, 1217ին կազմած է սոյն Աւետարանը:

Զ. — Յովհաննէս Վրդ. Գառնեցի, Հեղինակ, ճշնակեաց և հրաշագործ. մեռած 1263ին. — Կիր. Գլխ. ԾԲ. Դիւան, Ժ. էջ 43, Դաւիթ Բաղիշեցի, Խաղբ. Բ. էջ 97-104. — Իր երկերէն յայտնի են:

1. Աղօթագիրք, տպուած Վենետիկ, 1911:

2. Խրատական գրուածքներ:

3. Առակք. — Կար. Թ. 786 գ:

4. Թուղթ առ Սարգիս քահանայ:

5. Յիսուս Միածին սկսուածքով շարական մը. — Ամատունի, էջ 188-9:

6. Սաղմոս, գրած է Հաղբատի մէջ, Յովհաննէս Սարգաւազ Վարդապետի ընտիր օրինակէն. — Հայապատում, էջ 460:

Է. — Մխիթար Եպս. Այրիվանեցի, Գրիչ եւ Հեղինակ, ծ. 1222-մ. 1291. — Իր գործերէն յայտնի են հետեւեալները.

1. Պատմութիւն Հայոց, Հրատ. Մ. Էմին, Մոսկվա, 1860, էջ 69:

2. Յուցակ Մասեցից Ս. Գրոց, տպ. Արարատ, 1895, էջ 408:

3. Պատմ. Վարուց Ասեփանոսի Սինեաց եպիսկոպոսի, տպ. Սինոն, 1931, էջ 214:

4. Գանձք, թուով 21, որոնց ժողովածուն կազմած է 1287ին:

5. Աղօթք Վասն Հիւանդաց. — Կար. Թ. 21 գ, Թ. 530 ը:

6. Կանոն Նոր Դիւք Օրհնելոյ. — Չեռ. էջմ. Թ. 3987, Խաղբ. Բ. էջ 115-6:

7. Ճառքնիւր մը մեծագիր և ճոխ, զոր օրինակած է 1280-86 թուականներուն. — Կար. Թ. 924, Յովսէփեանց, Մխ. Այր. էջ 3-4:

Ը. — Սարգիս Գրիչ եւ Ծաղկող, 1280-87. — Օղնած է Մխ. Այրիվանեցիի ճառքնիւրին տպարդ և հասարակ, գծական զարդագրութեան մէջը. — Յովս., Մխ. Այր. էջ 2:

Թ. — Դաւիթ Քահանայ, Գրիչ, որդի Վարդանայ և Հովսէփեանայ, աշակերտ եւ նովք միայնակեցի. օրինակած է

1. Մաեսոց, 1423ին. — Նօտարք էջ 73, Թ. Աղբար Ա. 233. Բ. 339, Այրարատ էջ 357:

2. Հաւաքածոյ. — Կար. Թ. 530, Կը պարունակէ ի միջի ալոց Ձագավանից Ժողովի «Սահմանք»ը. — Շողակաթ, էջ 39 և 41:

Ժ. — Մեսրոպ Քահանայ, Գրիչ, 1428էն քիչ առաջ ձեռնարկած է օրինակելու Յայսմաւուրք մը, Սիմէոն Այրիվանեցիի հրամանով. — Հայպ. 569:

ԺԱ. — Մատթէոս Աբեղայ, Գրիչ, 1447-69. — Այրիվանքի մէջ օրինակած է,

1. Շարական, 1447ին. — Քարամեանց, Յ. Չեռ. Թ. 37:

2. Յայսմաւուրք, Արթուր Մահտառի միայնակեացի համար. — Խաղբ. Բ. էջ 124-6:

3. Տարեգիրք = ձաւոց, 1459ին, Աստուածատուր Մահտառի Աբեղային համար. — Խաղբ. Բ. էջ 126-7, Գ. 143-4:

Հետագայ տարիներուն զինքը կը զբոսնէր Եղուարդի մենաստանին մէջ, ուր զանազան ձեռագիրներ կ'օրինակէ:

ԺԲ. — Յովհաննէս Եպիսկոպոս, Գրիչ եւ Ծաղկող, 1458-86. Եղբայր Ստեփանոս

Եպիսկոպոսի և պր. Հայկազնի. աշակերտ
Մատթէոս գրչի: Օրինական է,

1. Մաեսոց, 1458ին, երբ տական
արեղայ էր, ի վայելուժն Յակոբ քահա-
նայի. — Խաղր. Բ. 126, Գ. 141.

2. Յայսմաւուրք, 1486ին. — Խաղր.
Գ. 121-3.

ԺԴ. — Ստեփանոս, նկարող եւ կազ-
մող, 1459-93, ունի եղբայր մը Հայրա-
պետ անուն: Իր գործերն են,

1. Տարեգիրք = ձաւոց, 1459ին ծաղ-
կած, նկարած և կազմած է Մատթէոս ա-
րեղայի օրինական Տարեգիրքը. — Խաղր.
Գ. 143-4.

2. Աւետարան, 1493ին օրինական է,
ցանկութեամբ Համանգուլ անուն հաւատա-
ւոր կնոջ. — Թ. Աղբար, Բ. 304.

ԺԵ. — Տէր Ալէքսանոս, Ծաղկող եւ
կազմող, 1486ին ծաղկած և կազմած է
Յովհ. Եպիսկոպոսի օրինական Յայսմաւուր-
քը. — Խաղր. Գ. 123.

ԺԵ. — Հայրապետ Գրիչ, 1493ին մաս-
նակցած է իր եղբոր Ստեփանոսի օրինա-
կած Աւետարանի արտագրումին. — Թ.
Աղբար, Բ. 304.

ԺԶ. — Յովհաննէս Վարագեցի, կազ-
մող, 1604 թուին կը նորոգէ Մխ. Այրիվա-
նեցիի մեծ Ճառընտիրը. — Խաղր. Բ. 129.

ԺԷ. — Սուքիաս Երէց, Գրիչ, 1707ին
օրինական է Դիրք Պարապմանց. — Կար.
Թ. 1754.

ԺԸ. — Տէր Աստուածատուր Այլաբե-
րեցի, Գրիչ, օրդի Սուքիաս երիցու. 1707ին
աւարտած է Պարապմանց Գիրքի ընդօրի-
նակութիւնը. — Խաղր. Գ. 136-7.

Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Քենքրալլըիի Արեւիսկոպոսէն 1949-ի
Դեկտեմբերին գրուած սոյն նամակը, ու
ստացուած ըլլալով չկրցանք գետեղել Հան-
գուցեալ Պատրիարքի նուիրուած մանագրա-
կան քիւին մէջ: Իր կարեւորութեան համար
չէինք կրնար զանց ընել զայն, եւ այս քիւով
կը ներկայացնենք մեր յարգոյ ընթերցող-
ներուն:

LAMBETH PALACE, S. E. 1

December, 1949.

His Grace the Locum Tenens
of the Armenian Patriarchate of Jerusalem,
St. James' Convent,
Jerusalem, Via Amman, Transjordan.

Beloved Brother in Christ,

With sorrow I heard the unexpected
tidings of the death of His Beatitude, Guregh
II. May God grant him an inheritance among
the saints in light, and to the Church of the
Armenians in Jerusalem a worthy successor.
For unto us a Child is born. The Christian
people of England join with their fellow
Christians throughout the world in rejoicing
at the manifestation of our God and Saviour
Jesus Christ. He was born of a pure Virgin
to bring the true light and life to all mankind.
He came in lowliness as the son of a peasant,
that he might enrich all kindreds and peoples
with the fruits of his loving kindness. He
traced his line from the royal house of David,
to show that he alone is Lord of all the world.

In the serene joy of His first coming
and in solemn hope of His second advent to
judge the world in righteousness, I greet Your
Grace praying that the blessing of Christ may
descend in fullest measure upon yourself, upon
your clergy and the faithful people whom
God has placed in your spiritual charge.

I remain,

Your Grace's loving brother in Christ.

GEOFFREY

Archbishop of Canterbury,
Primate of All England and Metropolitan.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ**ԶՈՅԳ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ****Ս. ԷԶՄԻԱՆՆԷՆ**

Ուրախութեամբ եւ շնորհակալութեամբ ստացած ենք զոյգ հեռագիրներ Ս. Էջմիածնէն: Մին՝ Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Կաթողիկոս՝ Ս. Տ. Գեորգ Զ.-էն, որով կը շնորհաւորէ Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը Ս. Արքային Միաբանութեան եւ պաղեսփնահայութեան, իսկ միւսը Գեորգոյն Հոգեւոր Խորհուրդէն, որով կը հրահանգուին 1950 տարւոյ ընթացքին կատարել Ամենայն Հայոց Հայրապետի 80-ամեայ յոբելանը:

Ստորեւ կուտանք զոյգ հեռագիրները քարգմանաբար:

Երեւան**Տ. Տեղակալ Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան****Պատրիարքարան Հայոց Երուսաղէմի**

Ընդունեցէք մեր շնորհաւորութիւններն ու օրհնութիւնները Նոր Տարւոյ եւ Ս. Ծննդեան առթիւ եւ հաղորդեցէք նոյնը եկեղեցական դասուն, կրօնա-կրթական հաստատութեանց եւ մեր սիրելի ժողովուրդին:

ԳԵՌՈՐԳ Զ.**Տ. Տեղակալ Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան****Պատրիարքարան Հայոց Երուսաղէմի**

Ս. Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը, 1950 տարւոյ ընթացքին պիտի կազմակերպէ Վեհափառ Հայրապետի 80-ամեայ յոբելանը: Յորեկնական հանդիսութեանց կազմակերպումը Երուսաղէմի եւ շրջակայից մէջ կը վստահուի ձեզի: Մանրամասն տեղեկութիւնները նամակով:

**ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ**

Նորին Վեհափառութիւն Ապստլա բազմաթիւ անհանգստութեան առիթով փոխանակուած հեռագիրներ:

21/1/50**ՍԵՆԵԿԱՊԵՏ****ՆՈՐԻՆ ՎԵՀ. ԱՊՏԱԼԼԱ ԹԱԳԱՒՈՐԻ****ՊԱԼԱՏԻՆ — ՌԱՍԿԱ — ԵՐԱՍԱՊԷԼ.**

Խոր վշտով ինձանք Նորին Վեհափառութեան անհանգստութիւնը. կը մաղթեմ շուտափոյր ապաքինում եւ կ'աղօրեմ, անեմախառն Աստուծոյ բովանդակ հայ հասարակութեան հետ միասնաբար, իր քանկագին կեանքին համար:

Տեղապահ**ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԳԱՊԵՏ****21/1/50****ԳԵՐԱՇՆՈՐԷ****ՏՆՂԱՊԱՀ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ****ԵՐՈՒՍԱԴԷՍ**

Ձեր հեռագիրը ներկայացուցի Նորին Վեհափառութեան. Ն. Վեհափառութիւնը, շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ձեզ, Ձեր մասնացած քարեմաղթութիւններուն իր առողջութեանը համար:

Սենեկապետ**ՀԱՇԻՄԱԿԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ****ԳԵՐՇ. ՄԱՄԱՐԷ ԱՐԲԵՊԱ. ՍԻՐՈՒՆՆԱՆ****ԵՒ****ԳԵՐ. Տ. ԽՈՐԷՆ ԵՊԱ. ԲԱՐՈՑԵԱՆ****ՄԵՐ ՄԷՋ**

Ս. Արքային Գերշ. Տեղապահ Հօր հրաւերով, Եգիպտոսի հայոց առաջնորդ Գերշ. Տ. Մամբրէ Արքեպս. Սիրունեան 17 Յունուարին, իսկ Կիլիկիոյ Հայրապետութեան Գրան Եպս. եւ յուսարապետ Գերշ. Տ. Խորէն Եպս. Բարոյեան Յունուար 16ին, ժամանեցին Ս. Արքային, մասնակցելու ի Բերդեհէմ Ս. Ծննդեան մեր արարողութեանց, եւ կատարելու ձեռնադրութիւններ՝ Ս. Արքային հովանոյն տակ եկեղեցականութեան պատրաստուած երեսօտացիներու:

Յանուն Գերշ. Տեղապահ Հօր, եւ Ս. Արքային Միաբան Հայրեանց, կը յայտնեմ շնորհակալութիւն մեր սիրելի Սրբազն եղբայրներուն, եւ կը մաղթեմ իրենց երկար եւ բաշտող կեանք, հասնելու նահապետ մեր ժողովուրդի հոգեւոր եւ ազգային կարիքներուն:

ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ս. ԱԹՈՒՌՅՈՒ

ՀՈՎԱՆՈՒԹՅՆ ՆԵՐՔԵՒ

Ա. — ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՒՍԱԿՐՈՆ ՔԱՅԱՆԱՅԻ

Ս. Աթոռոյ Տեղապահ՝ Դերշ. Հօր Կարգադրութեամբ և Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ որոշմամբ Ս. Աթոռոյ Միաբանութեան թիւին վրայ աւելցաւ նոր արեղայ մը, Յունուար 22ի Կիրակիին տեղի ունեցած ձեռնադրութեամբ։ Նորընծան՝ Բարեշնորհ Տիրացու Պետրոս Սրկ. Գաղանճեան, եկած է Կ. Պոլսէն իբրեւ ժառանգաւոր սան փոքրիկ տարիքին, աւարտած ժառանգաւորաց վարժարանի քառամեայ դասընթացքը և ձեռնադրուելէ ետք սարկաւագ, շարունակած իր ուսումը Բնծայարանի երեք տարիներու բարձրագոյն դասընթացքը անցնելով, և աւարտած զայն ևս երկու տարիներ առաջ։

Պաղեստինի ծանօթ տաղանաւոր, և Հանգուցեալ Ս. Պատրիարք Հօր հիւանդութիւնը եղան պատճառներ, որ Տիրացու Պետրոս չկարենար ընդունիլ արեղայական ձեռնադրութիւն և ըսպառէր յարմարագոյն և լաւագոյն առիթի մը, տեսնելու համար իրագործումը իր Աթոռանուէր և ազգանուէր ձգտումին և փափաքներուն։

Պետրոս Գաղանճեան ծնած է Պոլիս, Կէտիք փաշա թաղամասին մէջ, նախնական կրթութիւնը ստացած է Պէղապեան և Կեդրոնական վարժարանները. 1940 խոյնմբեր 26ին կուգայ երուսաղէմ իբրեւ ժառանգաւոր սան, 1945 Դեկտեմբեր 11ին կը ձեռնադրուի սարկաւագ ձեռնամբ Տ. Կիւրեղ Ս. Պատրիարքի, և Բնծայարանի դասընթացքը կ'աւարտէ 1948ին, որմէ ետք, կը ծառայէ սրբատեղեաց մէջ իբրեւ ճարպիկ ու նախանձանդիր սարկաւագ, կ'օգնէ ժառանգաւորաց վարժարանի հոգեշնորհ տեսչին, թեթեւցնելով անոր բեռը, և վերջին տարին կը ստանձնէ ուսուցչական պատասխանատու պաշտօն ևս, դասաւանդելով եկեղեցական ու պատմական դասեր ժառանգաւորաց փոքր դասարանին։

Կուսակրօն քահանայութեան ուխտագիրը ստորագրելէ յետոյ, ըստ որոշման Տնօրէն Ժողովոյ, Յունուար 21ի Շարաթ երեկոյին կատարուեցաւ կոչումի սրտագրաւ կարգը Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ, երբ առաջնորդութեամբ Դերշ. Տ. Խօրէն Եպս. Ի, ու Տ. Ս. Սերովբէ և Հայկասեր վարդապետներու, նորընծայն տաճարի դռնէն մինչև դասի ատենանը կը յառաջանար ծնրալուք և կը յայտարարէր իր հաւատոյ դաւանութիւնը։

Յաջորդ օր, Կիրակի, Դերշ. Տ. Մամբրէ Ս. Արքեպս. Սիրունեան, կատարեց քահանայական ձեռնադրութիւն հանդերձ մատուցմամբ Ս. Պատարագի, Խարտաւիղակն էր Դերշ. Տ. Խօրէն Եպս. Բարդեան, Օծումի նուիրական պահուէն, Պետրոս վերակոչուեցաւ Տ. Գարեգին, ի յարգանս

Կիրիկիոյ մեծանուն կաթողիկոսին։ «Պղոյն»ի ատեն, Դերշ. Տեղապահ Հայրը և բոլոր հոգեւորական դասը համբուրեցին ձեռնադրեալին օծեալ ճակատն ու աջը, «Հայր մեր»ի ժամանակ, պատարագիչ ու ձեռնադրիչ Սրբազան Հայրը, խօսեցաւ խրատական իր սրտառուչ քարոզը, թեկարբելով նորընծայեալին ըլլալ մշակ առանց ամօթոյ, հոգեւորական լի հաւատքով, սիրով ու ծառայութեան ոգիով։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամերգութենէն յետոյ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխադրի մատրան մուտքին կատարուեցաւ վեղարի օրհնութեան ու տընտութեան արարողութիւնը։ Նորընծայ Արեղան Ս. Ստեփանոսի մատրան մէջ ընդունելէ ետք շնորհաւորական խնդակցութիւնները Միաբան վարդապետներու և եկեղեցաւերաղայաններու, առաջնորդուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար, անդ անցնելու համար քառասունքի իր պատարասութեան օրերը պահելով ուսուցիչութիւն։ Այս շրջանիս իրեն ուսուցիչն ու վարժիչը պիտի ըլլայ Ս. Յարութեան Տաճարի տեսուչ՝ Հօգ. Տ. Տրդատ Վրդ. Պէրպէրեան։

Բ. — ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ

Քահանայական ձեռնադրութենէ քանի մը օրեր յետոյ, Յունուար 25ի երեկոյեան ժամերգութենէն ետք, Դերշ. Տեղապահ Հօր և Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ կարգադրութեամբ՝ Դերշ. Տ. Խօրէն Եպս. Բարդեան զարթութեան աստիճան տուաւ այն ժառանգաւոր սաներուն և երգեցիկ տղոց, որոնք կը ծառայէին ի Ս. Յակոբ և այլ սրբատեղիներ, իբրեւ ծայնաւորներ։

Դարթութեան աստիճաններու շնորհաբաշխութենէն անմիջապէս ետք, Կիսասարկաւագ ձեռնադրուեցան տիրացուներ՝ Դէորդ Չինչինեան, Եղիա Չղջանեան, Վառլապուհ Գապարաճեան, և Դեղամ Գարիկեան։

Այս չորս երիտասարդներէն առաջին երեքը, իբրեւ ժառանգաւոր սաներ՝ երկու տարի առաջ աւարտած էին արդէն ժառանգաւորաց դասընթացքը և կը շարունակէին իրենց ուսումը, իբրեւ Բնծայարանի սաներ, սպասելով յարմար առիթի մը, ընելու կուսակրօնութեան իրենց ուխտը և ընդունելու սարկաւագական աստիճանը։

Իսկ Դեղամ Գարիկեան, մեծցած ըլլալով Ս. Յակոբեանց վանքի շրջափակին մէջ, և ծառայած Ս. Աթոռոյ աւելի քան տասներկու տարիներ իբրեւ քարտուղար տպարանի, և տարիներ շարունակ հետեւած ըլլալով ժառանգաւորաց և Բնծայարանի դասընթացներուն, կուսակրօն և կեդեցական ըլլալու մտադրութեամբ, խնդրագրով մը դիմեց Պատ. Տնօրէն Ժողովին յայտնելով իր կրօնաւորելու փափաքը և ընդունուեցաւ սոյն խումբին մէջ։

Յաջորդ օր, Յունուար 26ին, Անուանակոչու-

թեան տօնին, կատարուեցաւ չորս կիսասարկաւայներու՝ սարկաւազական ձեռնադրութիւնը ձեռամբ պատարագիչ Գերշ. Տ. Խորէն եպս. Բարսեղեանի, Ս. Բարուքեան Տաճարին մէջ, Ս. Գերշ. Բարսեղեանի առջև, Խարտաւիւղին էր շոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արարանեան, առնթրեակայ ունենալով ժառգ. Վարժարանի և Ընծայարանի տեսուչ շոգ. Տ. Սերոբէ Վրդ. Մանուկեանն ու շոգ. Տ. Միւսն Վրդ. Կրճիկեանը:

Ձեռնադրութեան լրումին, ձեռնադրիչ Սերբազան Հայր օրուան տօնին պատշաճ քարոզով անդրադարձաւ նաև նորընծաներուն առջև բացառով ծառայութեան երկար ճամբուն որ յալթանակի ճամբան պիտի ըլլար եթէ նորընծաները առանց աջ ու ձախ թեքելու կարենային անցնիլ անկէ, զիմանալով տառապանքներուն, զրկանքներուն և այն բոլոր դժուարութեանց, որոնք անպակաս են ամէն կարգի փառքի ու ծառայութեան ճամբաներուն: Սերբազան Հոր խրատական խօսքերուն աւարտին, նորընծայ բարեշնորհ սարկաւազները սպասաւորեցին Ս. Պատարագին: Հատուցեցանք խոսքն քաղմութիւնը այս կերպով տօնած եղաւ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Անուանակոչութեան տօնին հետ նաև մոգեւոր վերածնութեան տօնը այս չորս երկուստարկ հոգիներուն, որոնք իրենց մատաղ հասակները նուիրաբերեցին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին և ծառայութեան:

Յանուն Գերշ. Տեղապահ շոր և Ս. Բակորեանց զինուորակալ Միաբանութեան, կը մաղթենք նորընծայ սարկաւազներուն անսայթաք զնայք և խոստմնալից իմաստութիւն, աւարտելու իրենց ուսման ջրջանը. որպէսզի արժանանան կուսակրօն քահանայութեան սուրբ աւտիմանին և դառնան ընտիր պաշտօնեաներ Հայաստանեայց Առաք. Ս. Եկեղեցոյ:

Կը գնենք աստ ձեռնադրեալ նորընծաներու հակիրճ կենսագրականները:

1. — Բարեծնի Տիւրգու Գեորգ Զինկեան, ծնած Հալէպ 1929 Սեպտ. 10ին, նախակրթութիւնը ստացած Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց վարժարանի մէջ, ուրկէ չըջանաւարտ եղած 1945ին, և իրրեւ ուստի գաւազնոյն տարին ընդունուած ժառանգաւոր:

2. — Բարեծնի Տիւրգու Եղիա Զղջանեան, ծնած Հալէպ 1930ին, փոքր տարիքէն յաճախած Եսուէսներու (Յիսուսեաններու) Ֆրանսական վարժարանը, և 1944ին եկած Երուսաղէմ իրրեւ ժառանգաւոր:

3. — Բարեծնի Տիւրգու Վահագնայի Գալաթեան, ծնած Կ. Պոլիս 1927ին, նախակրթութիւնը ստացած Բերայի Եսայեան վարժարանի և ապա Ղալաթիոյ Կեղրոնական լիսէի մէջ մինչև 1947, նոյն տարին իրրեւ ժառանգաւոր եկած Երուսաղէմ և ընդունուած չորրորդ դասարան:

4. — Բարեծնի Տիւրգու Գեղամ Գաբրիէան, ծնած Երուսաղէմ 1921ին, գաւազն և Սերաստացի բանասէր-գրագէտ կարապետ Գաբրիէանի, նախնական ուսումը ստացած Երուսաղէմի Ս.

Թարգմանչաց վարժարանին մէջ և զայն աւարտած 1930ին:

1937էն ի վեր ծառայած Ս. Աթոռոյ տպարանի մէջ իրրեւ զօրժակատար և քարտուղար: Հետեւած է Ս. Աթոռոյ Ընծայարանի դասընթացքներուն 1941-1944 խորրեւ ազատ ուսանող:

Ս. ԾՆՆՆԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՆՈՒԹԵԱՆ

ՏՕՆԱԿԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ս. Ծննդեան և Աստուածայայտութեան տօնի ճրագալոյցի առթիւ, Ս. Աթոռոյ Գերշ. Տեղապահ Հայր և Ս. Աթոռ հրաւիրուած Սերբազանները, ընկերակցութեամբ Պատ. Միաբանութեան հանգիսաւոր թափօրով և առաջնորդութեամբ ոստիկանական ջոկատի, Հ. Ե. Մ. Ի. Հ. Մ. Բ. Մ. Ի. և Երուսաղէմացի Հայոց Բարես. Միութեան արիւնքով մեկնեցան զէպի աւստրիական հօսթիս, ուր երկու տասնեակ ինքնաշարժեր կը սպասէին, տանելու համար թափօրականներն ու ուխտաւոր հաւատացեալները զէպի Բեթղեմէմ. Երուսաղէմի ներկայ կացութեան հետեւանքով բացուած նոր ճամբէն, ժամը 9ին, ինքնաշարժերը սկսան իրենց ընթացքը, առաջնորդութեամբ ոստիկանական կառքին, անցնելով Գեթսեմանիի ձորէն, ժամը 10.15ին, թափօրը կը հասնի Պէյթահուր գիւղը, ուր կը զիմաւորուին Բեթղեմէմի, կառավարչութեան, քաղաքապետարանի, ոստիկանական, զինուորական ներկայացուցիչներէ, և ազգայիններէ ու օտարներէ, Պաշտօնական ընդունելութիւնք կը կատարուին Պէյթահուրի քաղաքապետարանի մէջ, ուր բացի վերոյիշեալներէ, կային նաև զիւղի աւագանին և յոյն համայնքի հոգեւոր հովիւը, Բօնեակի և սուրճի պատուասիրութիւնէն, ու փոխանակուած պաշտօնական սիրտի խօսքերէ ետք, ժամը 10.40ին թափօրը կը շարունակէ իր համբան առաջնորդուած Անդր-Յորդանանցի ձիաւորներու ջոկատէ մը, որ կ'աւելցնէր փայլը շքերթին:

Ժամը 11ին հինգ մնացած, թափօրը կանգ առաւ, Ս. Ծննդեան Տաճարի մեծ հրապարակին առջև, ուր կը սպասէր ծովածաւալ բազմութիւն մը հայ և օտար հաւատացեալներու:

Բեթղեմէմի զանգակներու ղօղանջներուն և հաւատացեալ բազմութեան ուրախութեան կանչերուն մէջ Գերշ. Տեղապահ Հայր և Սերբազան Հայրերը զիմաւորութեան տեղւոյն կառավարիչէն, Պաշտօնի ոստիկանաց ընդհ. հրամանատարէն, Անդր-Յորդանանցի զինուորական ըսպաներէ, քաղաքապետութիւնէն և մեր վանքի շոգ. Տեաչէն ու Միաբանութիւնէն:

Հոն էր նաև Անդր-Յորդանանի ներքին գործոց նախարարն ու փոխ վարչապետը, արքայական նուագախումբը և բազմաթիւ կարեւոր անձնաւորութիւններ:

Տեղապահ Հօր և Սրբազան Հայրերու նախագահութեամբ կազմուած թափօրը վարդապետներէ, սարկաւազ-ու բարակիրներէ, ժառանգաւոր և դպիրներէ ու երեք Միութիւններու օկուուտ արիւններէ, կը յառաջանայ դէպի վանք, «Խորհուրդ մեծ» շարականի երգեցողութեամբ, ուր օրհնութեամբ հանդիսականք կ'արձակուին: Պաշտօնական անձնաւորութիւնք և բարձրատիման բարեկամ հիւրեր, ընդունուեցան տեսչարանի մէջ և պատուաւորուեցան պատշաճ ձեւով:

— Յետ միջօրէին, ժամը 2ին, Գերշ. Մամբրէ Արքեպիսկոպոս Սիրունեանի և Գերշ. Տ. Խորէն Եպս. Բարոյեանի նախագահութեամբ, թափօրը կազմուեցաւ Ս. Ծննդեան սիւնապարզ տաճարին մէջ, և «Հրաշափառ»-ի երգեցողութեամբ ուղղուեցաւ դէպի Ս. Այրը, ուր ուխտի և երկրպագութեան արարողութիւնէն ետք՝ բարձրացաւ Ծննդեան Եկեղեցւոյ մեր բաժինը, և ուր կատարուեցաւ երեկոյեան ժամերգութիւնը ու ապա Գերշ. Տ. Խորէն Եպս. Բարոյեան մատոյց ծրագրալոյցի հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Ս. Այրին մէջ: Յաւարտ Ս. Պատարագի, զգեստաւորեալ և հանդիսաւոր թափօրով ու «Խորհուրդ մեծ» շարականի երգեցողութեամբ, հաւատացեալները երեկոյեան ժամը 6ին ուղղուեցան դէպի մեր վանքը նախագահութեամբ Գերշ. Մամբրէ Ս. Հօր:

Գիշերուան ժամը 10էն մինչև յաջորդ առաւօտեան ժամը 6.30, տեղի ունեցան գիշերային և առաւօտեան պաշտամունքներն ու զոյգ պատարագները, առաջինը մատոյց Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեան, իսկ երկրորդը Գերշ. Տ. Մամբրէ Սրբազան Սիրունեանի կողմէ: Զրօրհնեաց արարողութիւնը կատարեց Գերշ. Տ. Խորէն Եպս. Բարոյեան: — Կէս գիշերուայ Ս. Այրի մեր պաշտամունքի պահուն, Գերշ. Տ. Մամբրէ Ս. Արքեպիսկոպոս Սիրունեան կարգաց հետեւեալ պատգամը յանուն Ս. Աթոռոյ Գերշ. Տեղապահ Հօր և Պատ. Միաբանութեան:

Սիրելի ժողովուրդ Հայոց՝ որ ի սամման Պաղեստինի, ի Հայաստան եւ ի Սփիւս աշխարհի:

Երկու տարիներու արիւն արցունք լուսեմէն յետոյ, խորհալուած սրտով, բայց հոգեւոր մխիթարութեամբ, Բեթղեմի այս Ս. Այրէն, յանուն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Ս. Բակարեանց ուխտանուէր Միաբանութեան, նորէն եզրի կը փոխանցեմ, ժողովուրդ Հայոց, օրհնութեան եւ խաղաղութեան սուրբ աւետիսը՝ Քրիստոսի իմնեցեալ եւ Յայնութեան այս վեհապալեմ:

Վստան եմք թէ մեր պատմութեան եւ խղմանքի մութ քաղաքներէն հոսող այդ կանչին մէջ, ամեն հայ պիտի զգայ մաս մը իր հոգիէն, նման այն անորեային որ կը ստառուայ երբ կը լսէ իր հեռաւոր Հայրենիքի մէկ երգը:

Նորէն կը հնչեն սրբախորհուրդ այս գիշերուան մէջ, զանգակներ Բեթղեմի, խոր ու քրքուռ, մեր անդրին ու արցունքին խառնելով իրենց քաղցր ու աներկային մեղեդին:

Անոնց ծայրը արեւոս նամայ մը ինչպէս, կ'երկարի ժամանակին ու միտքերու փառամբներու մէջէն՝ դէպի ամրոցը, նոր ու զայիք խոստումներու:

Հանգակներ Բեթղեմի, ձեր ծայրը՝ տեսիլք, երկնաքիչ երազն է իմ պապերուս, եւ նամբան անկուտոս մեր հաւատքի յոյսերուն: Զեր քրքիւն մէջէն, մեմ կը լսեմ հազարամեայ խորհուրդ մեր մատարուն եւ աստուածաբալ նախնիներու հոգիներուն: Կը հնչէ նորէն, հառապայք առ հառապայք այս խորհրդաւոր եւ սուրբ գիշերուան մէջէն՝ մեր լացին ու արիւնին վրայ բանալով աստիք մխիթարութեան:

Ժողովուրդ Հայոց, ոչ մէկ ասեմ զուգէ, ուխտ եւ մանկանք Ս. Աթոռոյս, իրեւ քալ պատգամաւորներդ, չեմք ծնողաբաժն ալսանք սրտազին՝ Ծննդեան այս խորհուրդին մէջ, որքան այս պահուս: Անցնող երկու տարիները որոնք իրենց նման չունին զուգէ Սուրբ Երկրի պատմութեան մէջ, ուրախ ծնունդներ չբերին մեզի, մեր պաղեստինացի եղբայրներէն եւ քոյրերէն շատեր՝ սնազուրկ եւ քաւառ, ծաւառած վանքի կամարներուն ներքեւ, չունեցան յանախ աւանդական ու ջերմիկ սեղանը Ս. Ծննդեան ուրախութեան, իսկ այլուր մեկնողներ՝ սաբալ բոյն մը իրենց զուլը հանգչեցնելու, անոնցմէ շատեր, նման մեր Փրկչի ծնողին, չունեցան տեղ ինչեւանին:

Փառք նախախնամութեան, ողջ եմք տակաւին, եւ հակառակ մեզի պատարագաւոր զմեզակ պայմաններուն եւ մեր հոգին կրծող ցաւերուն, հազա՛ծ գրանք նորէն մեր պապերու հաւատքին, եւ ամենքս միասին, Միաբանութիւն եւ ժողովուրդ, վեր առած մեր արցունքոս աչքեր Բեթղեմի նորէն ծագող աստիքն ու անոր յոյսին տակ վերսին այս գիշեր ծնող խաղաղութեան եւ սիրոյ իշխանին, կ'աղերսեմք միաբերան, որ «փարափն մէզն ու մառախուղը, չհանան շարիքն ու յոսանաւորութիւնը, տարագրին տալանակն ու տարութիւնը մեր հոգիներէն եւ աշխարհէն»: Որպէսզի իր սեր-ըլլայ Որէմք բոյն սիրտներուն, իր խաղաղութիւնը պատգամ բոյն հոգիներուն, եւ իր կամքը երջանկութիւնը մարդներուն:

Ընդունէ այս մարդանքը, ժողովուրդ Հայոց, իրեւ քալ հոգիդ եւ պատմութեանը ծայրը, եւ հանդերձ ինքզինդ անոր յոյսին եւ բարիքներուն:

Մեզի հետ եղէք այս գիշեր, բոյնք՝ ո՛վ զուլ իմ ցեղիս հաւատաւոր զաւակներ, մեր նախնեաց բոյնաւորին հաւատով ու սիրով անգամ մը եւս խոնարհելու մանկացեալ Փրկչի մտաւրին առջեւ եւ անոր ձօնելու մեր զգացումներուն յոյսն ու խանկը: Հաւատա՛, ազգ իմ սիրելի, թէ ինչ որ կը մնայ մեզի ազնիւ, սուրբ եւ յաւերժական, անկողապետի ժառանգութիւնն է մեր հաւատքին: Ինչ ու կեանքին մէջ մեզ կ'ընէ վայրկեանի մը համար ճոյնիսկ, զիտակից քրքիւ, կայրակն է անբաւարեան խորհուրդէն ինկած մեր հոգիին:

Վեր առ նայուածք ժողովուրդ Հայոց եւ դարձաւ զայն Բեթղեմի Ս. Այրին, ընդունելու քաղցր աւետիսը քալ հայրերուդ Աստուծոյն: Ընդունէ այդ սուրբ ողորմը իրեւ սրբազան կտակ ժառանգութեան, եւ վառէ հոգիդ կանթեղներ անոր բոցէն: Վա՛յ է մեզի երբ անկարող եմք այլեւս երկիմներ բանալ ու հանչնալ մեծութիւնը զգացումներուն որոնք Աստուծոյն կ'իշխենք մեր սուգներուն եւ ցաւին վրայ:

Ժողովուրդ Հայոց ի Սփիւս աշխարհի տարազան, Ս. Ծննդեան Այրէն եզրի կողմ քալ սրբազան շարական-

ցերուդ քնդմեջէն, շարունակեալ հաւատալ այս հրաշալի խորհուրդին, որ Բեքդեմէմինն է, քաւ պատմութեանդ, քաւ մատնոցդ գաւառներուդ եւ դարերուդ: Չայնեռու կենսամտոցդ այդ անձերը երբեմն զգուշութեամբ ու քաջալ, երբեմն բռնիք ու սարսուռ, կանչն է մեր ժողովուրդին՝ մեզմէ մեզի:

Ապա, յաւարտ Մամբրէ Սրբազան Հօր կողմէ մատուցուած պատարագին, և իր նախագահութեամբ՝ թափօրը առաջնորդուեցաւ դէպի մեր վանքը, ուր կատարուեցաւ ընթերցումը Ծննդեան Ս. Աւետարանին երգեցողութեամբ Վառաք ի բարձունքին:

Կարճ հանգիստէ մը ետք Միաբանութիւն և հաւատացեալք կը մեկնին Բեթղեմէմէն դէպի Երուսաղէմ, ժամը 10.15ին թափօրը արդէն հասած է Դաւթի բերդին դիմաց, ուրկէ պաշտօնական երգեցողութեամբ կ'ընթանայ դէպի Ս. Բակոբեանց վանքը, պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, Միաբանութիւն և հաւատացեալք, դարձեալ կը ընօրհարեն զիրար Ս. Ծննդեան աւետիսով ու Դերաշնորհ Մամբրէ Սրբազան Հօր օրհնութեամբ կ'արձակուին ի խաղաղութիւն:

Մինչ Բեթղեմէմի Ս. Ծննդեան Տաճարին և Այրին մէջ կը կատարուէին հանդիսաւոր արարողութիւններն ու պատարագները, Երուսաղէմի մէջ, ճրագալոյցի պատարագը կը մատուցուէր Հօգ. Տ. Նորայր Վրդ. Պօղարեանի կողմէ ի Ս. Թարութիւն, Ս. Դերեկմանին վրայ, իսկ Ծննդեան Ս. Պատարագը Ս. Բակոբայ Մայր Տաճարին մէջ, Հօգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեանի կողմէ, ժառանգաւորներու բացակայութեան երգեցողութիւնք կատարուեցան՝ ըստ սովորութեան՝ քաղաքացի երգեցիկ երիտասարդներու կողմէ:

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԻՐ

✦ 25 Դեկտ. Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, պատարագիչն էր Հօգ. Տ. Սերուբէ Վրդ. Մանուկեան:

✦ 30 Դեկտ. Ուր. — Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատօնակը Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, հանդիսապետութեամբ Հօգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեանի:

✦ 31 Դեկտ. Եր. — Ս. Բակոբայ Միջնայ Հայրապետին. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Դիմազի մատրան մէջ, պատարագիչն էր Հօգ. Տ. Միլոն Վրդ. Կրճիկեան:

✦ 1 Յունուար 1950 Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն՝ մեր վերնատան մատրան մէջ, պատարագիչն էր Հօգ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

✦ 4 Յուն. Դշ. — Յետ երեկոյեան ժամերգութեան

թեան կատարուեցաւ վաղուան տօնին մեծահանգէս նախատօնակը Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Դեր. Տեղապահ Հօր:

— Առաւօտեան ժամը 10ին, Դեր. Տեղապահ Հօր այցելեցին հին քաղաքի իտալիոյ հիւպատոսը և թէլ Աւիօլի իտալիոյ Մինիսթրը:

✦ 5 Յուն. Եշ. — Տօն Առաքելական Ս. Աթոռոյն երուսաղէմի (Ս. Դաւթի մարգարէին եւ Բակոբայ Տեառնեղօր). հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Եպիսկոպոսական խոր ի գլուխ պատարագեց և քարոյեց Հօգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեան: Ապա տեղի ունեցաւ հանգստեան հանդիսաւոր պաշտամունք վառ հանգուցեալ պատրիարքաց Առաքելական Ս. Աթոռոյն երուսաղէմի:

✦ 6 Յուն. Ուր. — Յետ երեկոյեան ժամերգութեան կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատօնակը Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, հանդիսապետութեամբ Դեր. Տեղապահ Հօր:

✦ 7 Յուն. Եր. — Ս. Սեփանոսի միախառնակաւիցն, այսօր, ըլլալով նաև որ տօնախմբութեան Ս. Աթոռոյս սարկաւազաց և ուրարալիաց դասուն, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին տեղի ունեցաւ նաև օարկաւազներու և ուրարակիրներու յատուկ հանգէս: «Փառք ի բարձունք» օրհներգութենէն մինչև առաւօտեան ժամերգութեան աւարտը բարեշնորհ սարկաւազներ և ուրարակիրներ արձաթագամ շապիկներով և սաղաւարտ ի գլուխ, լուցեալ տապանակներ և բռնովառ ի ձեռքին մանակիցեան արարողութեանց, Օրուան Ս. Պատարագը մատուցց Հօգ. Տ. Նորայր Վրդ. Պօղարեան:

✦ 8 Յուն. Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցւոյն մէջ, պատարագիչն էր Հօգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանամեան:

— Երեկոյեան ժամերգութենէն յետոյ, կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատօնակը, հանդիսապետութեամբ Հօգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմհանեանի:

✦ 9 Յուն. Բշ. — Սրբոց առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պօղոսի. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն՝ Ս. Պօղոս և Պետրոս վերնայարկի մատուռներուն մէջ, պատարագիչն էր Հօգ. Տ. Պարգեւ Վրդ. Վրթանէսեան:

— Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք, տեղի ունեցաւ վաղուան տօնին մեծահանգէս նախատօնակը Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, հանդիսապետութեամբ Դեր. Տեղապահ Հօր:

✦ 10 Յուն. Դշ. — Սրբոց Որդոցն Ռոսման. մեծահանգէս Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Բակոբեանց Տաճարի Ս. Դիմազի մատրան մէջ, պատարագիչն էր Դեր. Տեղապահ Հայրը որ նաև քարոյեց «Ո'չ գիտէք զինչ խնդրէք» քնարանով և բացատրեց աւետարանական ծառայութեան ամբողջական գիտակցութիւնը:

✦ 14 Յուն. Շր. — Նոր Տարի (ըստ Հին Տոմարի). Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գալոբեանց Մայր Տաճարին մէջ. պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Նորայր Վրդ. Պողոսեան: Յետ Ս. Պատարագի Միաբանութիւն և Ժողովուրդ բարձրացան պատրիարքարան շնորհաւորելու Գեր. Տեղապահ Հայրը Նոր Տարւոյ առթիւ: — Երանանոր Տ. Կիւրեղ Ս. Պատրիարք Հօր մահուան տուգին պատճառաւ չեղան նախընթաց տարիներու հանգիստութիւնները: Գեր. Տեղապահ Հայր սուրբը ընելէ ետք Նոր Տարւոյ իր շնորհաւորական խօսքը Միաբանութեան և Ժողովուրդին, բաժնեց Ս. Երկրի բերքը եղող Նոր Տարւոյ աւանդական նարինջը:

— Կէսօրէ ետք, Երուսաղէմի առաջ քարտուղար ձաւալ պէյ Տուքան և Երուսաղէմ նահանգի մուխասարիք ինճամ պէյ Հաշէմ, ամանորի առթիւ այցելեցին Գեր. Տեղապահ Հօր:

✦ 17 Յուն. Դշ. — Առաւօտեան ժամը 10ին, Միաց. Նահանգաց ընդհ. հիւպատոս Մր. Կիպսըն և իր օգնականը այցելեցին Գեր. Տեղապահ Հօր:

✦ 20 Յուն. Ուր. — Բ. օր Ծննդեան, յիշատակ մեկեղծ. Ս. Պատարագը Ս. Գալոբեանց Տաճարի մէջ մատուցեց Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Աւանեսեան:

✦ 21 Յուն. Շր. — Ի զիմաց Գեր. Տեղապահ Հօր և Միաբանութեան, Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Աւանեսան, Կէսօրէ ետք, գնաց Ռատուտ արար հրամանատարութեանց կեդրոնատեղին, ուր Ն. Վեհ. Ապտալլա Թաղաւոր անհանգիստ կը պառկէր և արձանագրեց իր անունը այցելութեանց տոմարին մէջ:

✦ 23 Յուն. Բշ. — Կէսօրէ առաջ, քաղաքիս և շրջակայից ընդհանուր ռատիկանայետ Ռատի պէյ Ուննայ իր օգնականներով Ս. Ծննդեան շնորհաւորութեան եկան Գեր. Տեղապահ Հօր:

✦ 24 Յուն. Դշ. — Յետ միջօրէի, ժամը 2ին, ղէպի Գահիրէ մեկնեցաւ Ս. Աթոռ հիւրաբար գտնուող Գեր. Տ. Մամբէ Ս. Արքեպս. Սիրունեանը:

— Կէսօրին, Գեր. Տեղապահ Հայրը ընկերակցութեամբ Գեր. Տ. Խորէն Սրբազան Բարոյեանի և Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեանի, մասնաւոր հրաւերով ներկայ գտնուեցաւ տեղւոյս անդլիական հիւպատոս Վսեմ. ձատի կողմէ տրուած ճաշատեղանին, իր քնակարանին մէջ:

✦ 25 Յուն. Դշ. — Յետ երեկոյեան ժամերգութեան կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատեղի նախագահութեամբ Գեր. Տ. Խորէն եպս. Բարոյեանի: Ապա կատարուեցաւ Ս. Աթոռոյ կիսամարդակազներու և զպիւրներու ձեռնադրութիւն:

✦ 26 Յուն. Եշ. — Տօմ Անտանակալուքեան Տեառն մեքայ. Ս. Գալոբեանց Տաճարին մէջ առաւօտեան ժամերգութեան յետոյ, վարդապետ հայրեր գըլ-

խաւորութեամբ Գեր. Տ. Խորէն եպս. Բարոյեանի պաշտօնական գնացքով իջան Ս. Գարութեան Տաճար: Տաճարի մուտքին կատարուեցաւ «Հրաշափառ»ի հանդիսաւոր ընդունելութիւն, որմէ ետք Թափօրը ուղղուեցաւ ղէպի Ս. Գերեզման Քրիստոսի, ուր կատարուելէ յետոյ ուխտարարողութիւնը, Ս. Գերեզմանին շուրջանակի դարձմամբ Թափօրը կանգ առաւ մեր տեղաւանը: Կարճ զաղարէ մը ետք՝ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին առջև կատարուեցաւ ձաշու ժամերգութիւն, և ապա հանգիսաւոր Ս. Պատարագ, զոր մատուց Գեր. Տ. Խորէն Սրբազան: Պատարագի ընթացքին կատարուեցաւ նաև Ս. Աթոռոյ սարկաւազական ձեռնադրութիւնները: Յետ Ս. Պատարագի միաբան հայրեր դարձեալ պաշտօնական գնացքով վերադարձան մայրավանք, Հայոց Գեր. մուտքէն մինչև մայրավանք Թափօրը կը յառաջանար ձիակապ կարգաւորութեամբ և «Լոյս ի լուսոյ» չարականի երգեցողութեամբ, ապա բարձրանալով պատրիարքարան, հոն կատարուեցաւ Ս. Աթոռոյ Տեօրհնեաց արարողութիւնը: Նոյնը կրկնուեցաւ վանքի սեղանատան, խոհանոցին, մասնատան և փռուին մէջ:

Ըստ աւանդական սովորութեան օրուան ճաշէն հաշական «Ներիսա»ն: Այս առթիւ Գեր. Տեղապահ Հօր մօտ ճաշատեղանի հրաւիրուած էին Երուսաղէմի վսեմ. քաղաքապետը և բարձրատիճան կառավարական անձնաւորութիւններ և սպաներ:

✦ 27 Յուն. Ուր. — Երեկոյեան ժամերգութեան վերջ կատարուեցաւ վաղուան տօնին նախատեղի Ս. Գալոբեանց Տաճարին մէջ, հանդիսապետութեամբ Հոգ. Տ. Սուրէն Վրդ. Քէմ. հանձանի:

— Յետ միջօրէի, ժամը 2ին, ղէպի Անթիլիաս մեկնեցան Գեր. Տ. Խորէն եպս. Բարոյեան և Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեան: Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Աթոռապետական զօրծերով անկէ պիտի անցի Եւրոպա և ապա Ամերիկա:

✦ 28 Յուն. Շր. — Տօմ Ծննդեան Ս. Յովնանու Կարապետին. Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գալոբեանց Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ. պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Աւանեսան:

✦ 29 Յուն. Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գալոբեանց Տաճարին մէջ. պատարագիչն էր Հոգ. Տ. Միւռոն Վրդ. Կրճիկեան:

Ծանօթ. — Երանանոր Տ. Կիւրեղ Ս. Պատրիարք Հօր մահուան տուգին պատճառաւ, այս տարի զանց տօնուեցան Նոր Տարւոյ և Ս. Որդւոց Որոտման տօնին Թափօրական հանգիստութիւնները: Զանց տօնուեցան նմանապէս յարանուանութեանց շնորհաւորական փոխադարձ այցելութիւնները:

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ ՆՊԱՍՏԻՑ

Ստորեւ կը հրատարակենք Նպաստից Հաշուեցութիւն ու Պարենաւորման Յանձնախումբի Հաշուեցուցակը: Առաջինը կազմուած է հետեւեալ կերպով: Մուսֆի գումարները առնուած են Հոգեւոյ Տ. Կիւրեղ Բ. Պատրիարքի մէկ տետրակէն, որուն մէջ նշանակած է հետզհետէ ստացուած գումարները 1948 Փետրուարէն մինչեւ 1949 Յունիս 22: Ասոր վրայ աւելցուած են Նիւ Եօրքէն երկրորդ անգամ ղրկուած գումարը, Պարենաւորման Յանձնախումբի այլ եւ այլ մուտքերը եւ վսեմ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի վերջին առաքումը: Իսկ Նիյց կողմը զետեղուած գումարները բաղուած են Պարենաւորման Յանձնախումբի Հաշուեցուցակէն, Հոգեւոյ Պատրիարքին ձեռնով գրուած ուրիշ տետրակէ մը, որ կը պարունակէր Խնամաստարական Մարմնի վարչութեան անունով կատարուած ծախքերը մինչեւ 1949 Օգոստոս 4, Խնամաստարութեան Դարմանասունին եղած վնարումները մինչեւ Սեպտեմբեր 30, որ տեղ տեղ լրացուեցաւ բաղելով ընկալագիրներէ, Խնամաստարութեան Կարգադրական Յանձնախումբին եղած վնարումները մինչեւ 1949 Օգոստոս 3, որ նոյնպէս լրացուեցաւ տեղ տեղ ըստ ընկալագիրներու. մասնաւորաց տրուած բացառիկ նպաստները բաղուած են այն տետրակին վարչականի զլուխէն եւ ընկալագիրներէ: Վսեմ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի նուիրատուութեան հաշույն վնարուած 884 Պ. Լիւրայի գումարը առնուած է Տիար Ա. Պ. Յակոբեանին ղրկուած նամակին պատճենէն: Մնացեալ ծախքերը բաղուած են Ս. Արքուդ Կալուածոց Տեսչի, Մասկարարի, Ս. Թրգմ. Վարժարանի եւ Ս. Ծննդեան վանուց Տեսչաց ամսատետրերէն:

Ապա ստորեւ դրած ենք Լիբանանի եւ Սիրիոյ մէջ կատարուած գործառնութեանց ամփոփումը Լիբանանեան Ոսկիով: Միայն կողմը կ'երեւին զանազան բեմերու նուերները, իսկ ծախուց կողմը՝ քէ Երուսաղէմ փոխադրուած գումարները եւ քէ տեղւոյն վրայ ծախսուածները: Այս գումարները բաղուած են զանազան Հաշուեցոյցներէ եւ նամակներէ:

Պատշաճ նկատուեցաւ որ Ս. Արքուդ մէջ կազմուած Խնամաստարական Մարմնի Պարենաւորման Յանձնախումբի Հաշուեցուցակը առանձին տպագրուի: Այս Յանձնախումբի նպաստընկալներու քիւր եղած է օրական 1500 միջիւն հաշուով:

Այս առթիւ պարտք կը զգանք յանուն Ս. Արքուդ Միաբանութեան եւ մեր աղիսահար Ժողովուրդին շնորհակալութիւն յայնչելու բոլոր ազնիւ նուիրատուներուն, մաղթելով անոնց յաջողութիւն եւ երջանկութիւն, եւ աղօթելով որ Աստուած վարձահատոյց ըլլայ իրենց աստ եւ ի հանդերձելումն: Չենք տարակուսիր բնաւ որ մեր բարեսէր ազգակիցները պիտի շարունակեն իրենց օժանդակութիւնը այս Հաստատութեան մինչեւ որ այն դարձեալ ի վիճակի ըլլայ իր սեփական միջոցներով ոչ միայն պայծառ պահելու ազգին փառապանծ Ժառանգութիւնները այս Ս. Երկրին մէջ, այլ նաեւ կատարելու հոգեւոր եւ մշակութային այն վսեմ առաքելութիւնը, որուն լծուած զգացած է ան միշտ ինքզինքը այնքան եռանդով եւ յոյսով:

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՆ

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄՈՒՏՔ

Լ. Պ. ՄԻ

1948

Փետր. 16-22	Երուսաղեմի մեջ հանգանակուած (զանձեալ)	826.050
Մարտ 8	Ամմանաբնակ ազգայիններէն	34
» 9	Պր. Գեորգ Մերկերեանէն	2
Մայիս 5	Հ. Բ. Ը. Միւրքեան Եգիպտոսի կեդրոնէն (Ա)	1470
»	Պր. Ապրո Ապրոեանէն	100
»	Պր. Կարապետ Գալստեանէն	25
Յունիս 6	Հ. Բ. Ը. Միւրքեան Եգիպտոսի կեդրոնէն (Բ)	3530
Յուլիս 9	Ամեր. Եպս. Եկեղեցիէն, Տֆր. Գլայնի միջոցաւ (Ա)	250
» 22	Պէյրուսբնակ ազգայիններէն	1506
» 30	Խնամասարուբեան Դարմանասունէն մուսթ	17.450
Օգոստոս 8	Ամեր. Եպս. Եկեղեցիէն, Տֆր. Գլայնի միջոցաւ (Բ)	1065
Սեպտեմբեր 13	Լուս. Համե. Միւրքեանէն, Տֆր. Մօլի միջոցաւ	100
» 22	Աղեփանդաբնակ ազգայիններէն	1017.958
Հոկտեմբեր 27	Վսեմ. Գալուս Կիւլպենկեանէն (Ա)	995
	Աբգար Թրքսքէն	995
Նոյեմբեր 25	Գանիրէն (2000 եգ.)	2046.012
» 29	Խնամասարուբեան Դարմանասունէն մուսթ	1.700
Դեկտեմբեր 10	Գալիֆորնիայէն (Ա)	1356.250

1949

Յունուար 1	Տֆր. Տօնապետեանէն	25
» 12	Վսեմ. Գալուս Կիւլպենկեանէն (Բ)	997.500
» »	Գալիֆորնիայէն (Բ)	1303.750
» 24	Պր. Յարութիւն Զիլիկէրեանէն	3
» »	Պր. Յակոբ Գաբլանեանէն	1
» »	Պր. Անդրանիկ Դաբլանեանէն	1
Փետրուար 4	Տ. Սիոն Եպիսկոպոսէն	367
» 11	Ամմանաբնակ ազգայինէ մը	3
»	Հ. Բ. Ը. Միւրքեան նպաստ, Գանիրէն (Բ?)	2500
Մարտ 6	Միջալեփի ազգայիններէն (Երթելեկի ծախքերը զեղչուած)	1771
» 15	Վսեմ. Գալուս Կիւլպենկեանէն (Գ) (Միաբն. եւ աղփասաց)	997.500
» »	Պր. Գ. Գասապեանէն	9.780
» »	Պայֆարի նպաստը	252
» »	Պր. Գրիգոր Տէր Մասթոսեանէն	24.400
» »	Հայ Ներսիսաւարդաց Միւրքեանէն	1
» »	Պր. Սիմոն Կիւլեմերեանէն	1
Ապրիլ 15	Գալիֆորնիայէն (Գ)	1080
» 24	Պր. Վարուժան Սարգիսեանէն	1
Մայիս 10	Նիւ Եորքի ազգայիններէն (Ա)	7120
» 23	Գանիրէի նպաստը (Գ)	2500
Օգոստոս 5	Նիւ Եորքի ազգայիններէն (Բ)	5820

Գումար

40.116.350

Լիբ. Ոսկի

Բերիոյ բեմի ազգայիններէն	6513.40
Կիպրոսի բեմի » »	6441
Պէյրուս ֆաղափի » »	13185
» » արուարձաններէն	9629.30
Ֆրեզնոյէն Պաս. Զ. Գալեմէրեանի միջոցաւ	1080
Ներոպայի բեմերէն Գերո. Տ. Արսաւազ	
Արեւիսկոպոսի միջոցաւ	5600
	42448.70 = 4716.500
Ընդհ. գումար	Լ. Պ. 44832.850

ԵԼՔ

Լ. Պ. ՄԻԼ

Խնամախոսության վարչական ծախքեր 1948 Յունիս — 1949 Օգոստոս 4		597.819
Պարենաւորման Յանձնախումբի ծախքեր 1948 Փետր. 29 — 1949 Դեկտ. 31		23184.409
Դարմանասան ծախքեր 1948 Յունիս — 1949 Հոկտեմբեր		1532.440
Կարգապահական Յանձնախումբի ծախքեր 1948 Յունիս — 1949 Հոկտեմբեր		253.200
Մանուկների սրահ բացառիկ նպասներ 1948 Յունիս — 1949 Հոկտեմբեր		604.300
Վսեմ. Գ. Կիւլպէնկեանէ 1949 Մարտ 15ի նուիրատւութեան Բաշխում Միաբանութեան եւ աղբասաց		884
Նորոգութեանց ծախքեր		
Ս. Յակոբայ գուրբին եւ գմբէթին	168	
Ս. Էջմիածնի տանիքին	42.480	
Ս. Հրեշտակապետաց վանուց	247.340	
Քիրենիսանէի	60.160	
Պարենաւորման խոհանոցի 2 պատուանաց	8.100	
Աղիւս, աւազ, կիր, սիմէն, խողովակ, զինկո, տալասակ, աւաթալ, քար եւայլն	862.990	1389.070
Տնուադէմի աղբասաց հաց, վանքի փուռէն 1948 Մայիս — 1949 Դեկտ.		909.946
Տնուադէմի աղբասաց կերակուր վանքի խոհանոցէն 1948 Մայիս — 1949 Դեկտ.		600
Քերդենէմի աղբասաց հաց վանքէն 1948 Մայիս — 1949 Դեկտ.		261.680
Ս. Թ. Վարժարանին 1948 Յունիս — 1949 Սեպտ.		1244.190
	Գումար	31461.054
Միաբանութեան սնունդին ի հաշիւ ծախքեր		8655.296
	Գումար	40116.350

Լիբ. Ոսկի

Պատրիարք Սրբազանին զրկուած Լ. Պ. 1506. —	12801	
Պր. Ապրո Ապրտեանէն » » 100. —	850	
Դեղերու համար վճարուած	6217.90	
Պարեններու համար »	3589.11	
Զանազան անձերու »	10377.75	
Պատրիարքարանի փոխանցուած	8612.94	
	42448.70	= 4716.500
	Ընդհ. գումար	44832.850

ՆՐԱՏԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գեր. Տ. Եղիշէ Վրդ. Տէրաւորան	Տիար Բ. Թովմասեանին (Պէյրութ) :
Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Բարաւորան	» Հայկ Օհանէսեանին (Գահիրէ) :
	» Մարտիրոս Ալթունեանին (Երուսաղէմ) :
Հոգ. Տ. Տ. Հայկազուն և Հայրիկ Վրդ.ներ	Վապուրականի Հայր. Ստեփանն (Պէյրութ) :
Հոգ. Տ. Սերգեյ Վրդ. Թանուկեան	Տիար Ա. Սարգիսեանին (Ֆրէզնո) :
Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Գալաթեան	» Սարգիս Եղնիկոսեանին (Պէյրութ) :
Հոգ. Տ. Մաշտոց Արդ. Բարաւորան	» Մովսէս Խաչիկեանին (Նիւ Ճըրսի) :
Տիար Ռաֆայէլ Աւագեան	» Տիգրան Պապադեանին (Նիւ Ճըրսի) :
» Յովհ. Դաւանեան	» Գրիգոր Գալուստեանին (Նիւ Եորք) :
» Դանիէլ Դաւանեան	» Ս. Աստիկեանին (Դամասկոս) :
	» Տ. Չինչինեանին (Ջահէ) :
» Եսայի Թադեոսեան	» Ս. Չէքչէնեանին (Դամասկոս) :
» Կարապետ Գոստիգեան	» Նշան Առաքելեանին (Աղեքսանդրիա) :
	Տիկ. Գալէմեանին (Հալէպ) :
	» Եղիսաբեթ Տարագճեանին (Հալէպ) :

ՊԵՐՈՒՄԻՆ

Տիար Կ. Քաջախեան	Տիար Գէորգ Քաջախեանին (Պէյրութ) :
	» Օննիկ Եսայեանին (Ամերիկա) :
	» Եսայի Քաջախեանին (Ամերիկա) :
» Վ. Մուրաճանեան	Տիկ. Ա. Կիւրեղեանին (Նիւ Եորք) :
» Մկրտիչ Մէնէնտեան	Արժ. Տ. Հմայակ Քչյ. Ջարդարեանին (Պուլ-կարիա) :

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ

Գեր. Տ. Տիրան Եպս. Ներսիսեան	Տիար Գէորգ Ներսիսեանին (Հալէպ) :
Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան	» Անդրանիկ Մանուկեանին (Պաղատա) :
Տիար Կարօ Գալէկեան (Շիքակո)	Տիկ. Կ. Յ. Գալլեանին (Շիքակո) :
Օր. Ա. Սարգիսեան (Ֆրէզնո)	Ֆրէզնոյի Հանրային Մատենադարանին :
	» Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցոյ Մա-տենադարանին :
	Տիար Մ. Գաբրիէլեանին (Սան Ֆրանչիսկո) :

ԼՈՅՍՈՆԻՆ

Հոգ. Տ. Պոսկ Վրդ. Թովմասեան	Տիար Եսայի Շիրինեանին (Պէյրութ) :
-----------------------------	-----------------------------------

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԵՆ

ՏԱՂԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Դ. Տպագրութիւն, 1949, էջ 383, գին 30 Պաղես. Դանելան :

ՍԻՈՆ-ի Խմբագրութեան եւ Կիւլպէնկեան Մատենադարանին համար
ստացած ենք հետեւեալ նուէր գիրքերը.

P. Basilius Talatinian. — De Contractu Matrimoniali iuxta Armenos. — Tip. dei P. P. Francescani. Hierosolymis. 2 օրինակ:

ԺԱԳ ԶԱԿՈՐԵԱՆ. — Խորոյ մը մեռաւ. — Արցունք եւ Քերթուած Վ. Թէքէեանի. մշտագալար եւ սիրելի յիշատակին. տպ. «Նուպար», 1947:

ԺԱԳ ԶԱԿՈՐԵԱՆ. — Վերածնունդ. — տպ. «Նուպար», 2 օրինակ:

ՎԱԼԵՐԱՄ ՍՅՅԵԱՆ. — Նոր Գարուն. — տպ. Լոս Անճէլոս, Գալիֆորնիա:

Վ. ՆԱԽԱՍԱՐԵԱՆ. — Բոլշեւիզմը եւ Դաւանակցութիւնը — Թաւադէկ-Մարէ. — տպ. «Յուսարեր», 1949:

Վ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ. — Մովսէս Երզր. — տպ. «Արարատ», Պուէնոս Այրէս, 1947:

Գ. ԼԱԶԵԱՆ. — Դեմքեր հայ ազատագրական շարժումէն. — տպ. «Յուսարեր», Գահիրէ, 1949:

ՍՄԲԱՏ ՓԱՆՈՍԵԱՆ. — Անարձագանգ քայլեր. — տպ. «Անի», Պէյրութ, 1949, հրատարակչէն:

ԱՐԱՄ ԳԱՌՕՆԷ. — Աւանամուտ. — տպ. «Յրանսուա Մալիք Գարամ», Թէհրան, 1948:

ԱՐՏԱԻԱԶԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. — Թուուառի զգայութիւններ. — տպ. Փարիզ, 1947:

Յ. ՔԷ. ՏԷՐ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ. — Կեանքի յուշեր. — տպ. «Իրանշահ», Թէհրան, 1949:
Յուշագիրք Հայ Ազգ. Սահակեան Վարժարանի (1923-1948). — տպ. Պէյրութ, Յանձնախումբէն:

Հայ Ազգ. Վարժարան 25-ամեայ Յոբելեանին առթիւ (1923-1948). — տպ. Պէյրութ, 1948, 2 օրինակ:

ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊՍ. — Աշխատանքութիւն ի Հայաստան. — տպ. Պէյրութ, 1947:

Պայմար (Նոր Տարւոյ բացառիկ) 1948, Պոսթոն:

ՎԱԶԳԷՆ ՎՐԻ. ՊԱԼՃԵԱՆ. — Մեր Պատարագը. — տպ. «Ալֆա», Պուքրէշ, 1945:

ՎԱԶԳԷՆ ՎՐԻ. ՊԱԼՃԵԱՆ. — Մուրա լեռան հայերը Ֆրանց Վերձեկի վեպին մէջ. — տպ. «Հայ Մամուլ», Պուքրէշ, 1940:

Յուշամատենան Դեր. Տ. Զարմայր Մ. Վ. Կեղիքեանի. — տպ. Ա. Արրահամեան, 1948, Իսթանպուլ:

Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ. — Խելմեան Հայրիկ որպէս դաստիարակ. — տպ. «Սերկիւնդա», 1943, Պուքրէշ:

ԱՐՄԷՆ ՏԱՏՈՒՐ. — Կը սիրեմ աշխարհը. — տպ. «Ոսկակ Մեսրոպ», 1948, Գահիրէ:

ԳԱՌՆԻԿ ՍՎԱԶԷԱՆ. — Ներգաղթը. — տպ. Ա. Գասպեան, 1936, Աղեքսանդրիա:

Հայկական Ժամ Գ. տարի. — Տիանա Սարգիսեան. — տպ. Նիւ Եորք, 1947:

Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ. — Դրական Գոհարներ. — տպ. «Հայ Ընթարան», 1949, Պէյրութ:

ՍԻՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. — Հայ երուսաղեմ. — տպ. «Պայքար», 1948, Պոսթոն:

ԱՐՏԱԻԱԶԻ ԱՐՔԵՊՍ. ՍԻՐՄԷՆԵԱՆ. — Մայր Յուշակ Հայերէն Զեռագրաց երուսաղեմի Ս. Յակոբեանց վանքի. — Ա. հատոր, տպ. Իտալիա, 1948:

Մ. ԻՇԽԱՆ. — Կեանք ու երազ. — տպ. Պէյրութ, 1949:

Յոբ. Կեղր. Յանձնախումբ՝ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեան. — տպ. «Կոչնակ», 1943, Նիւ Եորք: